

Голас Радзімы

№ 22

30 мая 1996 г.

(2475)

Выдаецца з 1955 г.

Цана 1000 рублёў.

СЛАВЯНСКІЯ ПЕРШАНАСТАЎНІКІ

І БЕЛАРУСЬ

ЯНЫ СЕЯЛІ ДАБРО

Мэта гэтай публікацыі -- прывесці новыя, да гэтага часу невядомыя архіўныя даныя і публікацыі ў беларускім друку больш 100 гадоў назад, якія сведчаць аб папулярнасці святых братоў Кірыла і Мяфодзія сярод насельніцтва Беларусі. Упершыню ўведзены ў навуковае абарачэнне архіўныя даныя пра свята ў Мінску, Віцебску, Рэчыцы, Лепелі, Полацку, выкарыстаны публікацыі "Епархіяльных ведамасцей", выдаваемых у Мінску і Магілёве і шэрагу іншых перыядычных выданняў.

Часопіс "Мінскія епархіяльныя ведамасці" публікуе многа разнастайных матэрыялаў, звязаных з жыццём, дзейнасцю і справай святых Кірыла і Мяфодзія. У вялікім біяграфічным нарысе "Жыццё і подзвігі святых Кірыла і Мяфодзія, асветнікаў славян" расказваецца аб тым, як рускі князь Уладзімір прыняў хрысціянства, і падкрэсліваецца: "Тады ў братоў нашых балгар была ўжо сапраўдная вера і служба на роднай мове, якую тады ўсе разумелі, ды і цяпер могуць разумець... Пайдзіце ў рускую, у балгарскую, у сербскую царкву і пачуеце і тое ж чытанне, і тое ж спяванне. Хрысціўся Уладзімір у Херсанісе грэчаскім (блізка ад Севастопаля), а свяшчэннікаў узяў больш балгар".

(Працяг на 7-й стар.).

ДА 60-ГОДДЗЯ БАРЫСА

САЧАНКІ

Выдатнаму беларускаму пісьменніку і асветніку Барысу САЧАНКУ сёлета споўнілася 60 гадоў. З гэтай нагоды друкуем паэму "Слова пра бацьку", напісаную яго дачкой Святланай Явар. Твор змешчаны на 6-й стар.

ЦІ ВЯДОМА ВАМ ГЭТАЕ ІМЯ?

Год назад у Шальчынкі пачала выходзіць газета "Наша старонка". Выдае яе мясцовы Беларускі культурны цэнтр. Мяркуючы па зместу, газета "Наша старонка" -- тая духоўная пажыва, якая так неабходна літоўскім беларусам.

Прапануем адзін з матэрыялаў "Нашай старонкі" чытачам "Голасу Радзімы".

АЛЕСЬ САВІЦКІ

Надвечоркам 9 красавіка 1909 года праз вёску Красная, што ў 10 кіламетрах ад Гомеля, прашывавала рота салдат. Развярнулася ў панцуг і, то знікаючы ў клубах вярэняга туману, то выплываючы з яго, пачала акружаць невялікую пуню непадалёку ад узлеску.

— Дзікая дывізія, — пранеслася сярод вяскоўцаў, якія збіралі з пашы жывёлу. І раптам, заглушаючы бразгат вярот, ля пуні ўдарылі стрэлы. Спачатку чуліся залпы, потым бяспладная стралёна. У прамяжках вінтавачнай стралёны былі чутны адрывістыя рэвалверныя стрэлы.

Так пачаўся апошні дзень жыцця Алеся Савіцкага, нашчадка ваяра паўстання Кастуся Каліноўскага, чалавека, чые імя на працягу чатырох гадоў было прычынаю клопатаў і галаўнога болю чыноўнікаў і ўраднікаў Усходняй Беларусі, Дзяржаўнай думы Расіі і нават самога цара Мікалая II.

Гэта аб ім спецыяльнае пасаджэнне Думы прыняло зварот-ультыматум да цара: "...Когда царь соблагоизволит утихомирить белорусского Зелім-хана (легендарны разбойнік Усходу)?" А быў Зелім-хан 21 году ад роду. Бацька яго, ратуючыся ад мураўёўскіх вешальнікаў, пераехаў з Віленшчыны ў Полацк, дзе пасля дамашняй адукацыі Аляксандр стаў невучэнцам рэальнага вучылішча. Да 1905 года вобраз Каліноўскага, яго славыты пароль: "Каго любіш?" -- "Люблю Беларусь" -- былі хатняй хрэстаматыяй, — былі натхняла душу таленавітага юнака.

У 17 год ён валодаў, акрамя беларускай мовы з усімі яе дыялектамі, французскай, польскай, яўрэйскай, расійскай і ўкраінскай, напісаў паэму "Фея вясны", маляваў карціны. Але галоўным быў акцёрскі талент. Пераўвасобіцца ў царскага ўрадніка, польскага шляхціца, яўрэя-гандляра, сяляніна ці бабулю было для яго звычайнай забавай.

Грымнуў 1905-ты. Заклік Каліноўскага з-пад шыбеніцы

ўвасобіўся ў падпалы маэнткаў, баі з карнікамі, дэманстрацыі і студэнцкія хваляванні. З усёй няўрымслівасцю маладой душы кідаецца Аляксандр у вір рэвалюцыйных падзей. Вось ён у шэрагу мінскіх дэманстрантаў трапляе пад Курлоўскі расстрэл. 80 забітых, 300 параненых. Кулі і папы жандараў мінулі Савіцкага, і вось ён рыхтуе напад на магілёўскую турму, стварае ў Чарнігаве рабочы клуб. Рэвалюцыя церпіць паражэнне, шматлікія правадьры паўстання, у тым ліку і Ленін, хуценька знаходзяць для сябе ціхія мясціны ў Еўропе, Амерыцы, пакінуўшы збройны люд на кулі і шыбеніцы. Вызначае свой шлях і Аляксандр Савіцкі: гэта шлях узброенай барацьбы. Няма надзеі на ўсеагульнае паўстанне, але хтосьці павінен абараняць і падтрымліваць надзею на надыход новых дзён для беларускага люду. І нечакана перад карнікамі і жандарамі з'яўляецца прывід -- двухсоценны атрад паўстанцаў, які, то збіраючыся ў купу, то рассяйваючыся на дробныя групы, вяршыць суд і права ад Мінска да Оршы, ад Полацка да Чарнігава. Яшчэ няма ў жандарскіх паперах прозвішча кіраўніка атрада, яго прыкмет, а народ любоўна называе паўстанцаў -- савічане. Атрад выдатна ўзброены і адукаваны, скаваны жалезнай дысцыплінай і сяброўскай адданасцю. Кожны паўстанец уласнай крывёю падпісвае статут атрада: "...Усе за аднаго... Ніколі не здавацца ў палон... Калі нехта трапіў -- усім загінучы, а выручыць... Ніколі не выдаваць сяброў і свайго сапраўднага прозвішча... Ісці на шыбеніцу са знявагай да ворага... Ніколі не ліць задарма кроў..."

Прыцснутыя карнікамі беларусы пачалі распрамяляцца. З'явіўся рыцар, які ніколі не дараваў здзеку з народа, здраду.

(Заканчэнне на 4-й стар.).

"ДАЧА" -- СЛОВА ПАПУЛЯРНАЕ

Па выхадных днях сотні тысяч беларусаў, пераапрунуўшыся ў рабочае (звычайна старое) адзенне, з рукавамі, вёдрамі, каробкамі накіроўваюцца на прыпынкі прыгарадных аўтобусаў і электрапаяздоў -- яны едуць на дачы.

(Працяг рэпартажу на стар. 8).

ДА ЧЫТАЧОЎ "ГОЛАСУ РАДЗІМЫ"!

Працягваецца падпіска на перыядычныя выданні Беларусі, і вы, шануюныя чытачы, маеце магчымасць падпісацца на "Голас Радзімы" на другое паўгоддзе 1996 года.

Спадзяемся, што вы зробіце гэта неадкладна, каб не спазніцца.
Наш індэкс -- 63854.

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

БЕЛАРУСЬ І СВЕТ

ЛІСТ С. ШАРЭЦКАГА

Як паведаміла Беларускаму тэлеграфнаму агенцтву прэс-служба Вярхоўнага Савета, прэзідэнту Міжпарламенцкай асамблеі Савета Еўропы пані Лені Фішэр паступіла пісьмо Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Сямёна Шарэцкага.

У пісьме пацвярджаецца цвёрды намер Рэспублікі Беларусь уступіць у гэту найстарэйшую парламенцкую арганізацыю кантынента і, выкарыстоўваючы статус спецыяльна запрошанага члена, які яна мае, прадоўжыць актыўную работу па наладжванню цесных кантактаў з усімі органамі і структурамі МПА.

С.Шарэцкі звярнуў увагу Л.Фішэр, што ў сённяшняй сітуацыі, калі беларускі парламент працуе на шматпартыйнай аснове, узнікае неабходнасць удзелу ў сесіях Міжпарламенцкай асамблеі Савета Еўропы прадстаўнікоў усіх дэпутацкіх фракцый. Старшыня Вярхоўнага Савета абгрунтаваў важнасць вынясення на разгляд кіраўніцтва Савета Еўропы пытання аб неабходнасці павелічэння колькасці членаў пастаяннай беларускай дэлегацыі да пяці чалавек. Гэта дасць магчымасць ім прымаць удзел у рабоце асноўных палітычных камітэтаў МПА.

БЕЛАРУСКІЯ ЁЗНАГОРОДЫ

Нарэшце будзем мець свае, беларускія нацыянальныя ордэны і медалі. Выраб беларускіх ўзнагарод з каштоўных металаў даручаны падраздзяленню "Ювелір" Гомельскага вытворчага аб'яднання "Крышталі". Яны будуць выкананы з серабра 920 пробы з пазалотай і распісаны высокатэмпературнымі эмалямі. А "Герой Беларусі" -- вышэйшая ўзнагарода рэспублікі -- яшчэ і з рубінавымі промянямі. Акрамя яе, у вытворчасці знаходзяцца ордэны Айчыны 3-х ступеняў, Воінскай славы, Кастуся Каліноўскага, Францыска Скарыны. Гомельскія ювеліры першую партыю ўзнагарод ут колькасці 700 штук аб'яцваюць вырабіць да лістапада гэтага года.

НА ЗДЫМКУ: такімі будуць беларускія ўзнагароды.

ПРАВАВАЯ ДЗЯРЖАВА

СТВОРАНЫ ПАРЛАМЕНЦКІ КЛУБ

Дэпутат Вярхоўнага Савета Вячаслаў Кебіч абраны старшынёй Парламенцкага клуба. Такое рашэнне адзінагалосна прынялі ўдзельнікі першага з'езда клуба, які прайшоў у беларускай сталіцы 21 мая. Галоўная мэта клуба -- садзейнічаць станаўленню парламентарызму ў краіне, павышэнню якасці і эфектыўнасці законатворчай работы Вярхоўнага Савета, стварэнню механізму грамадскай падтрымкі прадстаўнічых органаў улады ўсіх узроўняў.

Членамі клуба сталі дэпутаты Вярхоўнага Савета цяперашняга і мінулага склікання, іх калегі з мясцовых Саветаў, прадпрыемстваў і бізнесмены.

Як падкрэсліў Вячаслаў Кебіч, ён бачыць важнейшую задачу клуба ў тым, каб садзейнічаць ідэям сацыяльнага міру і згоды як у грамадстве, так і ў парламенце. "Я зраблю ўсё, каб у Вярхоўным Саветае ўстанавіліся мір і згода, каб не стваралася выбухованебяспечных сітуацый".

РЭХА ПАДЗЕІ

ФПБ -- СУПРАЦЬ

Занепакоенасць у сувязі з затрыманнем і наступнай дэпартацыяй з краіны дэлегацыі польскага прафсаюза "Салідарнасць" выказаў у пісьме на імя Прэзідэнта Аляксандра Лукашэнка прэзідыум Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. Тое, што адбылося, гаворыцца ў пісьме, "расцэньваецца нацыянальнымі прафцэнтрамі і міжнароднымі прафаб'яднаннямі як грубае парушэнне прафсаюзных правоў і свабод, палажэння Канвенцыі N 87 Міжнароднай арганізацыі Працы аб свабодзе асацыяцыі і абароне права на арганізацыю, ратыфікаванай Беларуссю".

Вінаватыя ў гэтым інцыдэнце, лічыць прэзідыум ФПБ, павінны быць прыцягнуты да адназначна.

СТУДЭНЦКІ ФЕСТИВАЛЬ

Студэнцкі турыскі фестываль "Белдзяржуніверсітэт-96" прайшоў каля вёскі Вязынка. Злёт стаў ужо традыцыйным і праводзіцца штогод. На гэты раз ён быў прысвечаны 75-годдзю БДУ.

У праграме студэнцкага свята -- конкурсы, спартыўныя мерапрыемствы і культурная праграма, так што кожны змог знайсці для сябе заняткаў па душы, а таксама атрымаць масу новых уражанняў. Хаця праліўны дождж і ўнёс карэктывы ў праграму, але фестываль усё ж удался.

НА ЗДЫМКУ: ля кастра зборная каманда факультэта журналістыкі Белдзяржуніверсітэта і Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

21 МАЯ вызвалены з-пад варты ў сувязі з рашэннем Мінскай гарадской пракуратуры аб змяненні меры стрымання на падпіску аб нявыездзе прафесар Юрый Хадыка. Ён абвінавачваецца ў арганізацыі масавых беспарадкаў 26 красавіка ў Мінску. Выпушчаны пад падпіску аб нявыездзе і Вячаслаў Сіўчык, сакратар управы БНФ.

ТОЛЬКІ 2 204 немаўляты нарадзіліся сёлета ў студзені-сакавіку ў сталіцы Беларусі. Гэта на 5,8 працэнта менш, чым за адпаведны перыяд леташняга года. А памерла больш мінчан. Колькасць насельніцтва па-ступова, але няўхільна змяншаецца.

У БЕЛАРУСІ ідзе кампанія па барацьбе з дыфтэрыяй. З 13 да 19 мая амаль 2 мільёны 200 чалавек атрымалі ўколы дыфтэрыяйна-стаўбінскай вакцыны. Кампанія працягнецца, прынамсі, да канца мая. Дыфтэрыя зноў стала ў нас небяспечнай хваробай. Летась ад яе памерлі некалькі чалавек.

АМАЛЬ што месяц, з канца красавіка і да сярэдзіны мая, на тэрыторыі Гомельскага раёна не выпала ні кроплі дажджу. А 17 мая пасыпаўся з неба град, у асобных мясцінах -- велічыней з курынае яйка. Ад стыхій пацярпелі да трэці пасаваў у калгасах і на прысядзібных участках.

ЯК ПАВЕДАМІЎ Джон Хансен, старшы эканаміст упраўлення Еўропы і Сярэдняй Азіі Сусветнага банка, калі ў 1995 годзе ў Беларусі прамысловасць налічвала 600 стратных аб'ектаў, то за тры месяцы 1996 года іх стала ўжо 2 800. Да канца года колькасць стратных аб'ектаў дасягне 4 тысяч. За першы квартал сёлета таварныя запасы ўзраслі з 7 да 10 трыльёнаў рублёў, прамыя замежныя інвестыцыі на аднаго беларуса складаюць цяпер усяго... 20 цэнтаў.

НАМЕСНІК Старшыні Вярхоўнага Савета Геннадзь Карпенка сустрэўся з калектывам Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Тут ён і ўручыў яго супрацоўнікам высокія ўзнагароды. Ганаровых Грамат Вярхоўнага Савета Беларусі ўдастоены Марыя Чабатарэвіч, Фаіна Ваданосава, Людміла Давідоўская, Ядвіга Раманоўская.

У БЕЛАРУСЬ прыбыў новы прадстаўнік папскага прастола. 22 мая 1996 года даверчыя граматы Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь А.Лукашэнку ўручыў пасол Ватыкана -- папскі нунцыў Дамінік Грушоўскі.

МЁД -- АД РАДЫЯЦЫІ

Мёд, як вядома, абараняе чалавечы арганізм ад радыяцыі, таму ў Пінскім раёне, што пацярпеў ад Чарнобыльскай аварыі, кожны год павялічваецца колькасць пчалынікоў. Цяпер іх тут больш дваццаці.

НА ЗДЫМКУ: на пчалыніку калгаса "Беларусь". У гэтую суровую зіму выжылі ўсё 153 пчаліныя сям'і.

"Зараз у школах пачалі пераводзіць дзяцей, якія чатыры гады правучыліся на беларускай мове, у класы з рускай мовай, што, вядома, адмоўна адбілася на навучанні дзяцей.

Адпаведныя падыходы робяцца і ў іншых навучальных установах.

Прыкра, але не адстаюць ад дзяцей і моладзі ў гэтым накірунку і дарослыя. Я маю на ўвазе работнікаў дзяржаўных устаноў, прадпрыемстваў і іншых арганізацый. Ва ўстановах і арганізацыях практычна нічога не робіцца ў арганізацыйным і тэхнічным плане для выкарыстання беларускай мовы ў якасці дзяржаўнай.

Ніхто належным чынам не кантралюе гэтае пытанне. Усё радзей і радзей гучыць беларуская мова ў вышэйшых дзяржаўных установах.

Нават у Вярхоўным Саветае Рэспублікі Беларусь яе рэдка пачуеш. Дэпутаты Вярхоўнага Савета, якія добра ведаюць беларускую мову, далёка не заўсёды карыстаюцца ёю пры выступленнях. Не стала абавязкам рыхтаваць праекты дакументаў на роднай мове.

Няўжо трэба ехаць за мяжу, каб выступаць па-беларуску? Відзець, некаторыя лічаць, што лепей, а голоўнае прасцей, карыстацца звыклай "трасянкай", чым дасканала валодаць і беларускай, і рускай мовамі. Зразумела ж, мову некаторай часткі нашага насельніцтва аднесці да чыстай рускай мовы ніяк нельга. І я ўпэўнены, што беларусы ніколі не будуць размаўляць на чыстай рускай мове.

Цяпер аб рэфэрэндуме, які адбыўся 14 мая 1995 года, дзе ставілася пытанне: "Ці згодны вы з наданнем рускай мове роўнага статусу з беларускай?" У галасаванні прынялі ўдзел 4830582 чалавекі, або 64,8 працэнта, 2615238 чалавек (35,2 працэнта) не ўдзельнічалі ў галасаванні. Акрамя таго, 613516 чалавек (12,7 працэнта) прагаласавалі супраць, і, нарэшце, 192693 (4,0 працэнта) бюлетэняў аказаліся несапраўднымі.

Такім чынам, станоўча не выказаліся за раўнасць рускай і беларускай мовы 3421447 чалавек -- гэта амаль палова выбаршчыкаў, якія былі ўключаны ў спісы для галасавання. Таму я лічу, што няма грунтоўнай падставы ўсюды заяўляць аб рашучай перамозе прыхільнікаў двухмоўя, бо тры з паловай мільёны насельніцтва -- гэта ж нашы людзі, і не лічыцца з іх думкай нельга.

Акрамя таго, нядрэнна было б улічыць колькасць грамадзян Рэспублікі Беларусь, рускіх па нацыянальнасці, што прынялі ўдзел у галасаванні. Тады вынікі гэтага галасавання ўвогуле стануць адмоўнымі.

Мяркую, Вярхоўнаму Савету Рэспублікі Беларусь трэба дэталева вывучыць гэту праблему і прыняць адпаведнае рашэнне.

Але пакуль што дэпутатам Вярхоўнага Савета і ў першую чаргу Камісіі па адукацыі, навукі і культуры неабходна ўзяць пад кантроль выкананне Закона "Аб мовах у Беларускай ССР", прынятага ў 1990 годзе, і патрабаваць ад выканаўчай улады рэалізацыі заплаваных мерапрыемстваў.

Спадзяваюцца на тое, што гэта зробіць сама выканаўчая ўлада, нельга.

Тым больш, што ні Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, ні вынікі рэфэрэндуму не змянілі статус беларускай мовы як дзяржаўнай. У артыкуле 17 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь запісана: "Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова. Рэспубліка Беларусь забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай, як мовай міжнацыянальных зносін".

Я цвёрда перакананы, што ў Беларусі, як і ў любой іншай дзяржаве, павінна быць свая родная мова, бо калі ёсць мова -- ёсць нацыя, ёсць краіна! Няма мовы -- няма нацыі, няма краіны!

На мой погляд, гэтыя вывады для нас, беларусаў, маюць асаблівы сэнс і асаблівую значнасць.

Цяжка знайсці ў свеце краіну, якая, будуючы прававую дзяржаву, стварае розныя таварыствы па абароне ці ў падтрымку роднай мовы, мовы нашых бацькоў".

(З артыкула Мячыслава ГРЫБА "Жыве мова -- жыве нацыя".

"Народная газета", N 122, 22 мая 1996 г.).

ПЕРАСЯЛЕНЦЫ: ЧАС І ЛЁС

ХРОНІКА ТЭРОРУ

Успаміны выдавочаў пра эпоху "бацькі народаў" надзвычай каштоўныя для шырокага ўяўлення аб тым перыядзе, аднак самыя поўныя успаміны не змогуць замяніць архіўных дакументаў. Толькі справа ў тым, што для гісторыкаў, якія цікавяцца лёсам людзей, што пабывалі ў Яжоўскіх кіпцюрах тах званых савецкіх праваахоўных органаў УНК--АДПУ--НКУС--МДБ, якраз гэтыя крыніцы інфармацыі былі доўгія гады недаступныя. Гаварыць аб поўным пераадоленні гэтай перашкоды яшчэ рана.

Перш чым пачаць расказ пра дакументальна пацверджаныя падрабязнасці арышту і далейшага лёсу беластоцкіх "ворагаў народа", хацелася б некалькі слоў сказаць аб першакрыніцах атрыманай інфармацыі -- архіўна-следчых крымінальных справах на асуджаных па артыкуле "контррэвалюцыйнай злчынствы". Усю шматгадовую гісторыю дзеяння карных органаў у краіне 20--50-х гадоў, якая стала адным з неабходных звяноў усей палітычнай сістэмы бальшавіцкай дзяржавы ў гэтыя гады, можна прасачыць па звалючой справаводства органаў УНК--АДПУ--НКУС--МДБ.

Вядома, што ў першыя гады савецкай улады работнікі ЧК не вельмі абцяжарвалі сябе канцылярскай работай і дзейнічалі без "буржуазнага бюракратызму". У наступныя гады ідэя "ўсеагульнага ўліку і кантролю" атрымала рэалізацыю і ў стварэнні свайго савецкага справаводства ў карных органах. Калі ў тамах крымінальных спраў 20-х -- пачатку 30-х гадоў яшчэ прасочвалася нейкая назавяршанасць карнага справаводства і імправізацыя следчых АДПУ ў афармленні вынікаў сваёй працы, то ў тамах крымінальных спраў другой паловы 30-х гадоў ужо бачны вынікі вялікай працы па уніфікацыі і стандартызацыі следчага справаводства: друкарскім спосабам ці на ратапрынцы ў сотнях тысяч экзэмпляраў былі надрукаваныя анкеты арыштаванага, пратаколы аб закранчэнні следства, пратаколы вобыску, ордэры на арышт і іншыя патрэбныя для "органу" дакументы.

Адным словам, усё было зроблена для павышэння прадукцыйнасці працы следчых НКУС, а тыя ў парыве службовага старання пайшлі яшчэ далей, распаўсюджваючы стандартызацыю крымінальных "спраў" і на іх унутраны змест. Таму многія "следчыя матэрыялы" на асуджаных, як братоў-блізнятаў, немагчыма адрозніць адзін ад аднаго. Хіба што толькі стаяць розныя прозвішчы як асуджаных, так і вяршыцеляў іх лёсаў.

Бадай, галоўнае адрозненне адных тамоў следчых спраў ад другіх толькі ў нумары ды колькасці "ворагаў народа", аформленых у адной "справе". Давялося вывучаць як індывідуальныя, так і групавыя (да 125 чалавек) архіўна-следчыя "справы". Амаль кожная такія "справа" пачынаецца, як правіла, з трафарэтна напісанай кароткай даведкі на арышт чалавека ці групы людзей, у якой сцвярджаецца, што нібыта следствам па справе "выкрытай не ліквідаванай контррэвалюцыйнай шпіёнска-дыверсійнай паўстанцкай арганізацыі (ідзе назва арганізацыі -- І.К.) выяўлена, што ў дзейнасці названай контррэвалюцыйнай арганізацыі актыўны ўдзел прымалі наступныя асобы" (пералічваюцца

прозвішчы і імяны людзей, якія падлягаюць арышту): Завяршае гэты дакумент подпіс складальніка і пячаць адпаведнага райаддзела ці гараддзела НКУС.

Акрамя пячаці, гэтую "даведку" завяралі сваім "зацвярджаючым" подпісам начальнік упраўлення НКУС, а "санкцыянуючым" -- пракурор. Затым па гэтай абсалютна беспадстаўнай па зместу "даведцы" на загадзя асуджаных людзей выпісалі ордэры на арышт, запаўнялі ўстаноўленыя следча-бюракратычныя паперы, прыгаворвалі, расстрэльвалі ці саджалі, а затым зноў пісалі "даведкі" на арышт ужо новай партыі асуджаных. Зрэшты, дакументы пацвярджаюць сведчанні аб тым, што арыштоўвалі і без фармальнага даведкі і ордэраў на арышт. Усё гэта наглядна ілюструюць тамы крымінальна-следчых спраў на нашых землях, пра якія і варта расказаць.

Вывучаныя архіўна-следчыя матэрыялы на беластоцкіх "ворагаў народа" пацвярджалі успаміны сялян аб тым, што збор свайго "ўраджаю" органы НКУС у вёсцы пачалі 13 жніўня 1937 года. Арыштавалі адразу шэсць чалавек. Ажыццявілі гэтае заданне супрацоўнікі Нарымскага акруговага аддзела НКУС Малышаў. Веснін і супрацоўнік Крывашэйнскага райаддзела НКУС Горкін. Дапамагалі ім у якасці панятых старшыня сельсавета Таткін і ўпаўнаважаны райвыканкома па Беластоцкаму сельсавету А. Асінцаў. Але наўрад ці маглі родныя арыштаваных ведаць гэтыя "слаўныя" прозвішчы (выключаючы панятых), а тым больш ведаць пра тое, што налішчуць іншыя работнікі "органу" у крымінальных справах іх блізкіх, да чаго прысудзілі і за што пакараюць...

Вывучэнне архіўна-следчых матэрыялаў на арыштаваных 13 жніўня 1937 года беластоцкаў паказала, што ўсіх самастойных размеркавалі па трох самастойных крымінальных "справах", з якіх індывідуальна была толькі на загадчыка гаспадаркі школы Карэліна Мікалая Максімавіча. Рашэннем "тройкі" УНКУС Захсібікраю ад 22 верасня 1937 года ён быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання і расстрэляны 21 кастрычніка 1937 года. Справа на яго была перагледжана 22 ліпеня 1960 года ваеннай пракуратурай Сібірскай ваеннай акругі як сумежная. Гэта азначала, што ў крымінальнай справе за нумарам 7 126 не было заявы сваякоў аб яго рэабілітацыі...

На арыштаваных у вёсцы 13 жніўня 1937 года дырэктара школы П. Чырвонага, настаўніка П. Барысаўца, калгаснага ветэрынара Ф. Міхню, былога члена калгаса "Чырвоны штандар" Ф. Іоца і яшчэ пяцёрку ўраджэнцаў Беларусі, што жылі на тэрыторыі Нарымскай акругі, была заведзена яшчэ адна крымінальная справа пад нумарам 7 138. У самым яе пачатку як рэчавы доказ падшыта схема так званай шпіёнска-дыверсійнай контррэвалюцыйнай групы "Польскай арганізацыі вайскавой", якую ўзначальваў П. Чырвоны.

У адносінах Чырвонага ролю рэчывага доказу ў яго "падаронным мінулым" адыграла даведка, падпісаная начальнікам Нарымскага акруговага аддзела

НКУС Мартонам аб тым, што Чырвоны Пётр Дзмітрыевіч сапраўды з'яўляецца перабегчыкам з боку Польшчы.

У якасці рэчывага доказу прыналежнасці да "антысавецкага" элемента Іоца Ф.К. паслужылі знойдзеныя ў яго вобыску чатыры экзэмпляры рэлігійнай літаратуры, манета царскай чаканкі вартасцю адзін рубель... У адносінах ветсанітара Міхні Ф.В. у якасці доказаў паслужыла знойдзена пры вобыску паляўнічая сапаваная бярданка і складзеная ў дзень арышту характарыстыка, падпісаная старшыней сельсавета Таткіным. У гэтай характарыстыцы, у прыватнасці, гаварылася, што ў "калгасе Міхня займаўся шкодніцтвам па распаўсюджванню хваробы коней і як ветсанітар не забяспечыў выканання пастанова прэзідыума райвыканкома па барацьбе з чумой свінней..." П. Чырвонага асабіста дапытвалі начальнік Крывашэйнскага райаддзела НКУС Кіпервас, а Ф. Іоца, Ф. Міхню і П. Барысаўца -- сяржант дзяржбяспекі Баранаў. Пасля трох-чатырох допытаў яны "прызналіся", што з'яўляліся актыўнымі ўдзельнікамі контррэвалюцыйнай шпіёнска-дыверсійнай арганізацыі пад назвай "Польскай арганізацыі вайскавой" ("ПАВ"), нібыта вербавалі ў гэтую арганізацыю цэлы шэраг асоб, захоўвалі паляўнічыя ружжы для выкарыстання ва ўзброеным паўстанні.

Чырвоны "прызнаўся", што быў завербаваны ў "ПАВ" ксяндзом Жукоўскім і з'яўляўся камандзірам паўстанцкага атрада. Подпіс Міхні стаіць пад прынаўчымі паказаннямі аб тым, што ён быўцам бы яшчэ з 1931 года з'яўляўся шпіёнам польскага разведорганаў, а незадоўга перад арыштам падрыхтоўваў атручванне коней і буіной рагатай жывёлы ў калгасе "Чырвоны штандар". Фелікс Іоца "даў" паказанні, што нібыта рыхтаваў падпал складоў збожжжа, падпаліў свінарнік у калгасе "Чырвоны штандар", "...які быў выратаваны дзякуючы намаганням калгаснікаў, якія збегліся...". На самай справе тады свінарніка ў калгасе ўвогуле не існавала. Надуманымі былі і іншыя абвінавачванні.

Абвінавачвае заключэнне па справе Чырвонага і іншых пералічаных вышэй беластоцкаў, а таксама яшчэ пяцёркі нашых землякоў, што праходзілі з ім па адной справе, склаў і падпісаў сам начальнік Крывашэйнскага райаддзела НКУС Кіпервас, зацвердзіў -- начальнік Нарымскага акруговага аддзела НКУС Мартон. 18 кастрычніка 1937 года ўсе дзевяць чалавек пастановай Камісіі НКУС і пракурора СССР ад 18 кастрычніка на загаду нумар 128 былі асуджаны да ВМП і расстрэляны 5 лістапада 1937 года.

Арыштаваныя ў кастрычніку 1937 года жыхары Беластока І. Назарук, Я. Люты, В. Смоліч, Б. Грык і жыхар Вазнясенкі І. Кісель, які і яшчэ дванаццаць беларусаў з пасёлкаў Нова-Кіеўка, Малічоўка, Прагрэс і іншых вёсак раёна "праходзілі" па той жа справе пад нумарам 7 138, што і Чырвоны П., толькі матэ-

рыялы іх следчай справы знаходзіліся ў іншым томе пад нумарам дзсяцы. Арышты ў Беластоку і Вазнясенцы 20 і 21 кастрычніка правялі супрацоўнікі Крывашэйнскага райаддзела НКУС.

Арыштаваны Ян Люты на допыце 17 лістапада 1937 года следчаму Смірнову акрамя "прызнаўчых" паказанняў у прыналежнасці да контррэвалюцыйнай арганізацыі "ПАВ" паказаў, што вёў нібыта антысавецкую агітацыю сярод сялян-аднаасобнікаў супраць уступлення іх у калгас.

У выніку "апрацоўкі" В. Смоліча ён "прызнаўся", што нелегальна ў Польшчу паехалі яго сын Вітольд і брат Адам. Асобай нарадай НКУС і пракурора СССР ад 14 снежня 1937 года ўсе семнаццаць чалавек былі прыгавораны да расстрэлу. Прыгавор прывялі ў выкананне 8 студзеня 1938 года.

Наступны віток рэпрэсіўнага махавіка для беластоцкаў і іншых нарымскіх беларусаў і палякаў адбыўся 16 лютага 1938 года. Супрацоўнікі НКУС, якія прыехалі раніцай у Беласток, без асобных клопатаў арыштавалі апошніх пятнаццаць дарослых мужчын, што засталіся ў вёсцы. Пра далейшы лёс арыштаваных можна даведацца з архіўна-следчай справы пад нумарам 2642. У ёй былі сабраны матэрыялы яшчэ на 122 "актыўных удзельнікаў ПАВскай арганізацыі" з усёй вялікай Нарымскай акругі. У шасці даведках на арышт указаны прозвішчы 122 чалавек, але і ў адносінах 22 з іх даных аб арышце і далейшым "следстве" ў справе няма. Зусім магчыма, што яны былі арыштаваны яшчэ раней і ў спісы на арышт трапілі другі раз з-за спешкі ці якім-небудзь чынам пазбеглі арышту... Аднак агульная лічба "122" ужо была прастаўлена, і яе патрабавалася "адпрацоўваць". Зрабілі гэта лёгка і проста: арыштавалі 22 чалавекі, якіх не хапала, без традыцыйных даведак на арышт і санкцыі пракурора. У ліку гэтых дадатковых двух "ворагаў народа" аказаліся Восіп Ляўко і Васіль Бембель, жыхары Вазнясенкі, даарыштаваныя адпаведна 26 і 28 лютага 1938 года.

Затраціўшы ўсяго 23 дні ад арышту да складання абвінавачвага заключэння на групу 122 чалавекі, сфабрыкаваную справу адправілі ў Новасібірск. У другой палове мая ў Калпашава прыйшла шыфратэлеграма аб тым, што 21 красавіка 1938 года Асобая нарада ў асобе намесніка наркома НКУС СССР усіх без выключэння прысудзіла да вышэйшай меры пакарання -- расстрэлу. Прывялі прыгавор у выкананне 22 мая 1938 года ў Калпашаве.

На гэтым "рэпрэсіўнай хроніка НКУСнага характару" ў адносінах жыхароў сібірскага Беластока завяршылася з-за выкарыстання "зыходнага матэрыялу" -- мужчын. Дзеля справядлівасці варта заўважыць, што рэпрэсіі па так званай лініі НКУС жанчын вёскі не закранулі. Ніхто з іх не быў асуджаны па артыкулу за "контррэвалюцыйныя злчынствы", хаця ў Нарымскай акрузе такія выпадкі

мелі месца. Для нашых ўраджэнцаў рэпрэсіі не спыніліся, а толькі прынялі іншыя формы. Жанчынам і дзецям накіравана было яшчэ доўгія гады несьці на сабе цяжкіе клямкі жонак і дзяцей "ворагаў народа" з усімі вынікамі. Падлеткам яшчэ трэба было вырасці, каб паслужыць кантынгентам ваенных і працоўных лагераў, армій, турмаў, папраўча-працоўных лагераў, а таксама іншых месцаў сацыялістычнага перавыхавання. Усё гэта яшчэ будзе наперадзе, а пакуль можна падвесці некаторыя вынікі прыведзенай вышэй "хронікі рэпрэсіі".

Вывучаныя архіўна-следчыя справы трыццаціх гадоў у адносінах жыхароў вёскі Беласток паказваюць, што з 30 жніўня 1937 года па 16 лютага 1938 года было арыштавана арганамі НКУС 88 чалавек. Лічба ўражвае, калі ведаць, што ў вёсцы па выніках перапісу 1937 года налічвалася ўсяго 127 мужчын ад восемнаццаці гадоў да глыбокіх старых. 68 чалавек з усіх арыштаваных былі неабгрунтавана рэпрэсіраваны. І толькі дваім з іх пашчасціла застацца жывымі. Акрамя таго, да прыведзенай вышэй лічбы расстрэляных і асуджаных вясцоўцаў трэба прыбавіць яшчэ больш 20 устаноўленых прозвішчаў жыхароў Беластока, якія паехалі на новыя месцы жыхарства і былі "ўзяты" арганамі НКУС ужо там. Аднак і гэтая лічба яшчэ далёка не канчатковая.

І толькі сярод жыхароў блізкай да Беластока Верх-Броўкі арганамі НКУС не былі выяўлены "ворагі народа" -- вельмі радкі выпадак для нарымскіх вёсак. Магчыма гэта адбылося таму, што ў ёй не жылі тады "падаронныя" беларусы і палякі, латышы ці немцы і да таго ж не знайшлося мясцовага Паўліка Марозава, здольнага "настукаць" на сваіх. А можа быць проста з-за таго, што нарымскімі нацменамі быў выкананы даведзены да аргану НКУС план ліквідацыі "ворагаў народа" і, значыць, у іншых месцах спатрэбілася менш работы для іх пошуку. Па нашых землях жа, па ўсім відаць, ніякага плана даведзена не было, а дзейнаць станаўскі заклік: "Чым больш -- тым лепш". Практычна не было ў Сібіры ніводнай польскай ці беларускай сям'і, якую б не закрануў у трыццаціх гады рэпрэсіўны каток. Колькі было такіх сямей? Пакуль на гэтае пытанне няма адказу.

Карная сталінская машына не спынілася на трыццаціх гадах, і тым больш у адносінах да нашых землякоў. Наперадзе яшчэ былі масавыя дэпартацыі ў сібірскае прасторы ў канцы трыццаціх -- пачатку саракавых гадоў з раёнаў Заходняй Беларусі. Чакаюць грунтоўнага вывучэння і некаторыя даныя пра тайнае масавае пахаванне ваеннаслужачых польскай арміі ў раёне станцыі Тайга цяперашняй Кемераўскай вобласці ў канцы 1939 -- першай палове 1940 гадоў.

...Кожны з тых, хто загінуў у Сібіры ў 30--40-я гады, жыў сваім жыццём, меў свае мары, сваё ўяўленне аб сэнсе чалавечага быцця. І ўсе яны без разбору былі аддадзены ў ахвяру існуючай сістэме чалавекіпаданьня.

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук,
дацэнт.

Томск -- Мінск.

СТАРАСЦЬ, АБПАЛЕНАЯ ЧАРНОБЫЛЕМ

Заўсёды шкада кідаць родныя, абжытыя мясціны. Некалі вялікая вёска Вепрын Чэрыкаўскага раёна налічвала 760 двароў, цяпер яна напалову пахавана. Усе, хто хацеў, пераехалі на новыя месцы, атрымалі добраўпарадкаваныя кватэры ці асобныя дамы. Але 11 жыхароў Вепрына не захачелі расставацца з роднай вёскай -- значыць, яна жыве. Хаця перастала існаваць у спісах, што перашкаджае мясцовым уладам дапамагаць астатнім, скажам, выплачваць грашовую дапамогу. А людзі яе заслугуюць. Напрыклад, жыхарка Вепрына Зінаіда ІСАЧАНКА. Цяпер яна -- інвалід працы, а ў маладосці ўзнаўляла разбураны Данбас, потым 30 гадоў прапрабала даяркай у калгасе.

Апошнім жыхарам вёскі Малінаўка стаў 71-гадовы Павел ГНЕДАЎ, за спінай якога таксама вялікае працоўнае жыццё.

Фота Анатоля МАРУШЭЎСКАГА.

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

Нападаў на маенткі і банкі, а здабытак шчодрой рукой раздаваў бедным сялянам, беспрацоўным, пагарэльцам, нядоімшчыкам, бясконным. Да жорсткіх прыгнятальнікаў пісаліся лісты, і варта было не паслухацца, як помста не прымушала сябе доўга чакаць. Амаль траціна сродкаў ішла на вывучку паўстанцаў. Самую разнастайную: стральба з адной і абедзвюх рук, днём і ўначы, на гук і святло. Акрамя ваеннай вывучкі — канспірацыі і грывы. У якасці настаўнікаў наймаліся адстаўныя царскія афіцэры, грывёры, мастакі. Існавала і свая, асобая ваенная тактыка савічан, якая ніколі больш

І расійскі ўрад ідзе на бяспрыкладны ў мірны час крок: з Каўказа на лавы Савіцкага перакідваецца Дзікая дывізія. Разам з мясцовымі карнымі атрадамі такая сіла ў час войнаў вырашала лёс франтоў. Любыя звесткі аб савічанах шчодрэ ўзнагароджваюцца. Аблавы ідуць за аблавамі, а поспехаў няма. Быў, напаў, папярэдзіў... і знік! Дзе, куды — невядома!

Наступіў красавік 1909 года, з зячэжной вясной, дажджлівы і халодны. Ва ўсіх буйных мястэчках, на крыжавых дарогах стаяць гарнізоны карнікаў, падраздзяленні Дзікай дывізіі.

І буйная галава Алесь распрацоўвае план, што склаў бы гонар і вопытнаму ваяру, — напад на горад Гомель. Хай цар бароніць не толькі мястэчкі! Вызначаюцца

АЛЕСЬ САВІЦКІ

не паўтарылася. На невялікія атрады карнікаў нападалі з вялікім гамам і шалёнай стралінай, ставячы мэтай не знішчыць, а прагнаць. Калі сутыкаліся з буйным атрадам і шанцаў на перамогу не было, атрад знікаў: імгненна разбіваўся на дробныя групы з заданнем у кароткі час апынуцца ад месца сутычкі не менш чым за 50 кіламетраў. У дарозе групы дробніліся, і магутная "длань" рускага цара бездапаможна лавіла паветра. З амбонаў яго пракліналі вернападданыя святары, а пад саламянымі стрэхамі за яго маліліся беларускія людзі. І, відаць, саламяныя малітвы былі бліжэй да Бога, бо, нават адкідваючы шматлікія легенды, што дайшлі да сённяшняга часу, многае з дзеянняў Савіцкага нагадвала паданні рыцарскіх часоў. Разганяўшы мясцовыя атрады стражнікаў, савічане ніколі не кідалі забітых і параненых ворагаў. Загінуўшыя аддаваліся зямлі, параненыя атрымлівалі медыцынскую і (?) грашовую дапамогу. Калі ж успомніць статут "Ніколі не ліць задарма кроў", то не дзіўна, што на трэцім годзе гэтай незвычайнай вайны мясцовыя атрады адмовіліся выступаць супраць савічан.

Асабліва папулярным ім'я Савіцкага стала сярод вучнёўскай моладзі. Арганізацыі савічан узніклі як грыбы і, не ведаючы асноў канспірацыі, траплялі ў лапы расійскіх жандараў. Узамен узніклі новыя. Прыгоды Савіцкага ўражвалі маладыя душы.

У доме вядомага віцебскага магната збіраюцца на нараду кіраўнікі карных атрадаў. Пасля — баль. Увагу маладых паненак прыцягвае бравы ротмістр. Яго веданне тактыкі і прыёмаў савічан уразіла нават сівавусага палкоўніка.

— З такімі малайцамі мы праз два тыдні зловім самога Савіцкага.

І сапраўды праз два тыдні, атрымаўшы звесткі, што на Гомельскім кірмашы Савіцкі адзяляе сялян, дзве роты акружылі кірмаш. Ніхто з сялян не ўзяўся паказаць Савіцкага. Урэшце знайшлася свая старая бабуля. З вазоў на яе плявалі, штурлялі гнілой гароднінай. Савіцкага не знайшлі, але бабулі ўсе роўна насыпалі цэлыя прыгаршчы медзякоў.

На Палессе, дзе часта з'яўляліся атрады Савіцкага, прыехаў шэф жандараў у суправаджэнні генерала і чыноўнікаў. У размовах з палшчыкамі ім дапамагаву мясцовы архірэй, красамоўны малады чалавек. У канцы паездкі шэф жандараў, генерал і чыноўнікі сталі пад благаслаўленне архірэя.

Якім быў канфуз у Пецярбургу, калі высветлілася, што і бравы ротмістр, і старая бабуля, і набожны архірэй аказаліся адной асобай — Алесем Савіцкім. Разгневаны Мікалай II загадае выдзельць 1 000 рублёў ўзнагароды таму, хто дапаможа злавіць альбо знішчыць Савіцкага ці хаця б наведзе на сховішча паўстанцаў. Для таго часу гэта была велізарная сума... Але ахвотнікаў на царскія срэбранікі не знаходзіцца.

А барацьба шырыцца. Ужо не толькі ў вёсках і мястэчках, нават у гарадах Беларусі становіцца няўтульна расійскім ураднікам і карным атрадам. Самадзержка "Вялікай, Малой і Белай Русі" хвалюе не толькі паўстанцкая дзейнасць Алесь Савіцкага. Больш небяспечнымі здаюцца яго выказванні: "...Беларус — гаспадар на сваёй зямлі", "Не Сібір — Беларусь наша Радзіма", "У Расіі свой парадак — беларусу патрэбен свой"...

чатыры аб'екты нападу: турма, банк, управа, казармы. У непразных балотах ствараюцца базы, вызначаюцца шляхі падыходаў і адыходу. Апошні трохдзённы пошук быў надзвычай цяжкім і небяспечным. Да таго ж самога Савіцкага зваліў жорсткі прыступ малярыі. Знясіленага кіраўніка таварышы занеслі ў пуню на ўскрайку вёскі Краснае. Апошні загад — з ім застаюцца два чалавекі, астатнія выконваюць заданне далей.

Калі з харчам у пуні было яшчэ надрэнна, то холад, дзікі холад даймаў неймаверна. Распрануўшыся амаль да ніткі, ухувалі дрыготкае цела хворага Алесь.

Урэшце адзін з паўстанцаў не вытрымаў: "Так мы яго не ўратуем. Патрэбны лекі ці хаця б гарачае малако!"

Да Гомеля, дзе можна знайсці і лекі, і лекара, — 10 кіламетраў. Але малако — яно тут, за кожнымі варотамі. На гэтым пагадзіліся, парушыўшы няўмольны загад Савіцкага — на прывалах пазбягаць любых кантактаў.

Вандроўкі за малаком трапілі на нядобрае вока, і ўрэшце рэшт царскія срэбранікі знайшлі свайго луду.

Але, зрабіўшы адну памылку, паўстанцы не зрабілі другой: варта ля пуні неслася няспынна і бездакорна.

Упэўненыя ў нечаканасці нападу, карнікі згрупаваліся вакол пуні, грывнулі залпам і рынуліся на дзверы. Рынуліся... і трапілі пад агонь чатырох рэвальвераў. Адхіснуліся, ударылі агнём, рынуліся зноў. Цяпер шэсць рэвальвераў грывнулі ў адказ. Пасля дзверы крыху расчыніліся, і вёрткі, як змей, паўстанец Калугін слізгануў у ноч, вярнуўся з дзвюма стрэльбамі і двума паўнюткамі патранташамі.

Напад падзейнічаў на Савіцкага лепш, чым гарачае малако. Прыўзняўшыся на локаць, адразу стрэліў у дзверы, потым устаў, крыху пахістаўся і больш ужо не хістаўся ўсю гату страшную ноч. Пасля былі прапановы здацца, шалёны абстрэл, спробы запаліць будыніну. Прыхаліўшы стрэльбы, Калугін залез на гарышча, разабраў дах. Стала лягчэй. Цяпер і сярод салдат пачалі пасвітваць кулі. І не толькі пасвітваць. Ухапіўся за параненае плячо капітан карнікаў. І, чырванеючы ад сораму, выклікаў дапамогу.

Пачало світаць. Вось-вось павінна з'явіцца сонца. Заўважыўшы новыя шэрагі салдат, Савіцкі загадаў спыніць агонь, спынілі стрэльбу і салдаты. Бледны, са спаленымі жарам вуснамі, ён і цяпер быў спакойны і цвёрды. Нават усміхнуўся, кінуўшы ў бок салдат: "Праз пяць хвілін пачнуць радзіцца. Тады — на прарыў".

Раптоўна расчыніліся дзверы, і трое паўстанцаў, страляючы з усіх рук, рвануліся да лесу. Вылазка аказалася такой нечаканай, што ледзь не хвіліну з боку салдат не чулася ніводнага стрэлу. І амаль прабіліся, амаль выратаваліся, калі Калугін, які бег апошнім, голасна застагнаў і грывнуўся вобзём. Без ніводнага слова Савіцкі кінуўся назад, падняў таварыша на рукі, ступіў некалькі крокаў і ціха, быццам аберагаючы, апусціўся з ім на зямлю, зрашчаны дзесяткамі куль азвэрэлай ад супраціву салдат.

Вярнуўся і трэці ўцячак.

Заліты слязьмі і крывёю, стаўшы над цэламі сяброў, ён страляў і страляў, пакуль і сам не лёг побач на такую пякельную беларускую зямлю!

Узыходзіла сонца.

ПАМІЖ КАТАЛІЦТВАМ І ПРАВАСЛАЎЕМ

ВЯРТАННЕ АДШЧАПЕНЦАЎ

Разам з апытаннем праходзіла генеральнае межаванне, падчас якога ўрад збіраўся надзяліць кожную прыходскую царкву стандартным выдзелам 36 дзесяцін зямлі, каб адначасова ўладкаваць праваслаўны клір і схіліць уніяцкіх ксяндзоў. Аднак прынада не спрацавала. Бо сам жа ўрад забараніў землямерам умешвацца ў вотчыныя правы ўласнікаў. Памешчыкі-католікі не пажадалі выдзяляць зямельную норму. Прынамсі, да пачатку XIX стагоддзя з 265 царкваў поўную норму атрымалі ледзь 30.

Памешчыкі не паведамлялі аб вакантных прыходах, процідзейнічалі ўліку прыхаджан, а іхнія звесткі, як пісаў член уніяцкай кансісторыі А.Кір'ят, такія няпэўныя, што "беспрэстанным падвергаюцца отменам". Яны наўмысна распускалі чуткі, быццам з 1781 года ўрад збіраецца пагадоўна агапіць бароды і валасы. Паколькі ў 1782 годзе праходзіў агульны, падушны перапіс, то саму рэвізію ацэньвалі як масавы запіс у праваслаўе. Каб сяляне не паддаліся ўрадаваму закляццю, іх страшылі павелічэннем дзяржкпадаткаў, а на адступнікаў ускладвалі дадатковыя павіннасці. Каб толькі не паддаліся. Каталіцкія колы скарысталіся апытаннем і сталі схіліць уніятаў на свой бок.

Разгарэлася, так бы мовіць, вайна за сэрцы і душы уніяцкай паствы. Урад падахвочваў надзейных памешчыкаў тым, што дазволіў будаваць дамовыя царквы, якія потым асвятлялі ў якасці прыходскіх. Пад царквы тэрмінова адводзілі нават пакгаўзы і мытні. Для пераводу ўжывалі часам кватаруючыя войскі і памежную ахову. У Віцебску галосным стаў выпадак, калі камандант граф С.Мініх прыпісаў 93 хаты слабаджан да магістрата, а затым пацягнуў іх як ужо гараджан у батальённую царкву з дапамогай плац-маёра. У Полацкім павеце сяляне ўсё межаўскай парафіі адмовіліся прыняць праваслаўнага папа і г.д. Як ні стараўся ўрад зрабіць аправаслаўленне негалосным, а ў шмат якіх месцах сяляне "много оному противилися, сказывая, что умрут в рожденной вере", або: што "ваши указы так важны, как собаку в задницу целовать". Губернатары нават папракалі рупліўцаў уз'яднання — маўляў, дастаткова было апытаць не ўсіх прыхаджан, а хаця б палову!

Каб атрымаць вакансіі для свяшчэннаслужыцеляў, урад заняўся высвятленнем палынасці уніяцкага духавенства. Пры тым аказалася, што ў Полацкай губерні з 1772 года вернападданую прысягу не прынесла 17 манахаў базіліянскіх кляштаруў і 85 прыходскіх плябанаў. У Магілёўскай губерні прысягнула 44 манахі і 306 ксяндзоў. Улады нават збіраліся выгнаць за мяжу палову манахаў-базіліянаў. Потым вырашылі не зачыняць тыя кляштары, а выключыць іх з ліку прыватных уласнікаў зямлі і прыгонных. Чарговы раз урад адступіў перад перашкодамі, паспеўшы з 1780 да 1783 года абярнуць у праваслаўе каля 140 тысяч уніятаў.

Гэтаму спрыяў раскол паміж манаскім і белым (прыходскім) уніяцкім духавенствам. Наступнік

Смаржэўскага І.Лісоўскі заняў пасады архіепіскапа (1784 год) і атрымаў у спадчыну 16 тысяч дзесяцін зямлі з 3 197 прыгоннымі. З той маёмасці полацкая кафедра штогод мела звыш 1 тысячы рублёў даходаў. На ўласны стол мітрапаліту ішло 357 рублёў, акрамя 2 400 рублёў ад паншчыны на ўласных фальварках. Лісоўскі надта гарававу з мізэрнасці такога харчавання і маліў аб дзяржаўнай падтрымцы. Не атрымаўшы яе, ён рашыў адзінаўладна распараджацца багаццямі базіліянскага ордэна. Базіліянскі клір строга захоўваў цэласць сваіх фондушаў, складзеных з падараванняў памешчыкаў і схаваных пад залогі або пераведзеных у склад земскіх (прыватных) уладанняў. Базіліяне засцерагалі набытае і ўласнае польска-арыстакратычнае адрозненне ад простанароднага ці мужыцкага, прыходскага духавенства. Як паслухмяны Пецярбург улады, Лісоўскі націснуў на гэты снабізм ордэна, каб адарваць тым часам ад кляштаруў прыходскія царквы і пазбавіць манахаў, так бы мовіць, матэрыяльнай базы.

На пачатку 1782 года базіліяне абавязалі ўласнымі падпіскамі не прырэчыць назначэнню мітрапалітам манастырскіх настаяцеляў і прыходскіх плябанаў. Узамен Лісоўскі абяцаў не умешвацца ва ўнутранае кіраванне ордэнам і не перашкаджаць выбару суперыёраў. Аднак, стаўшы архіепіскапам, ён даў базіліянам 3 месяцы на зварот да старажытнага грэчаскага абраду з пагрозай скідання непаслухмяных. 24 чэрвеня 1789 года ён абвінаваціў полацкіх манахаў у патаемным вывазе золата за мяжу, а членаў уніяцкай кансісторыі — у прываенні кафедральных даходаў. Кансісторыя, у сваю чаргу, папракала яго ў парушэнні закона 1710 года, які вызваляў ордэн ад кантролю полацкіх архіепіскапаў, і не дапусцілі да рэвізіі маенткаў. Яны выправілі ў Пецярбург скаржнікаў на чале з прафесарам тэалогіі С.Навакоўскім.

Распалены супрацівам, Лісоўскі тут жа паставіў па ўсіх базіліянскіх кляштарых сваіх ігуменаў, візітатарамі (рэвізорамі) назначыў ігумена мцэнскага манастыра С.Канановіча з трыма памочнікамі. Хутка рэвізоры паведалі, што з 50-ці паслушнікаў 13 пастрыліся ў манахі патаемна і прынялі навіцят пад прысягай архімандрытаў, чым уласна і зняжалі сан архіепіскапа. Царскі ўрад прыняў бок Лісоўскага і вытурываў хаданікаў са сталіцы. Хаця базіліянскі ордэн і захаваў свае багацці, але пад наглядом адданга ўраду ўладыкі.

Чарговы наступ на секту быў сплунучы з кантактовым далучэннем беларускіх зямель да імперыі і падтрымкай уніяцкім духавенствам паўстання 1794 года на чале з Т.Касцюшчам. У лютым 1795 года мінскі губернатар І.Няплюеў распарадзіўся перад духоўнымі ўладамі "всакімі мерамі стараться о приведении униатов в благочестие". У дапамогу ім далі войскі і земскіх начальнікаў. Тыя пастараліся і абярнулі каля 85 тысяч прыхаджан. Аднак пры апытанні простыя люд часта гаварылі, што "предки наши были ль православными, того не знаем;.. в какой вере крестились, в такой и хотим умереть" і што "если ксендзы примут благочестие, то и мы к тому приступим". Тады, 6 верасня 1795 года, царыца ліквідавала ўсе уніяцкія епархіі і на іх месцы стварыла адзіную Беларускую на чале з лагодным Лісоўскім. Ён атрымаў права закрываць некамплектыя кляштары. Уступаць у манаства не дазвалялася без манаршага дазволу. Дзвольным епіскапам і ксяндзам вызначылі пажыццёвыя пенсіі. За кошт захопленых уладанняў уніяцкага духавенства царыца выканалала амаль палову раздач сваім прыворным і паслугачам. Пакрысе загарэлася вуголле непрыязні і апазіцыі.

Наступнік Кацярны ІІ Павел І таксама не любіў уніятаў, якіх называў "ни то ни се, ни рыба ни мясо" і якім заставаўся адзін шлях — у праваслаўе. Аднак ён выдатна спалучаў уласнае дзікае самаўладдзе з прапольскім ухіпам.

Працяг.
Пачатак у № 21

Яўген АНІШЧАНКА.

НА ЗДЫМКУ: ІРАКЛІ ЛІСОЎСКІ.

Касцёл быў асвячоны ў 1792 годзе ў імя Св. Тройцы, Св. Язэпа і Сэрца Ісуса родным братам фундатара храма трыпалітанскім біскупам Юзафам Лапацінскім, які 15 апошніх гадоў свайго жыцця правёў у Сар'і. Гэты прадстаўнік роду Лапацінскіх быў шырока вядомы сучаснікам сваімі ведамі і цнотай. Памёр ён у 1803 годзе і быў пахаваны ў Росіцкім касцёле.

Наступнае пакаленне Лапацінскіх таксама дбала пра існаванне храма. Дрысенскі маршалак Тамаш Ігнат Лапацінскі адпісаў касцёлу напачатку вёску Ліпнікі, 50 беркаўцаў сена ды 20 вазоў саломы, а пазней, у 1812 годзе, — яшчэ 400 злотых, забяспечаных ім на фальварку Росіца. Жонка Тамаша Барбара з Шадурскіх у 1807 годзе заснавала пры касцёле шпіталь "для 12-ці ўбогіх сар'янскіх падданных". Пасля смерці гэтай пажылой жанчыны была пахавана ў склепе Росіцкага касцёла.

У другой палове XIX стагоддзя гэты касцёл быў адзіным парафіяльным каталіцкім храмам на ўсю ваколіцу. Да яго былі прыпісаны тры невялікія капліцы: у Балінах, Бігосаве і Наўлянах. У 1880-х гадах агульнае колькасць парафіян Росіцкага касцёла ў гонар Св. Тройцы перавышала 6 000 чалавек, што было занадта многа для невялікага па памерах храма.

Насельніцтва Росіцы не было аднародным у канфесійных і этнічных адносінах. Прадстаўнікі шляхты лічылі сябе палякамі і спавядалі каталіцтва. У касцёл хадзіла і пэўная частка беларусаў. Другая частка беларускага насельніцтва была праваслаўнай і наведвала царкву, што была ўзведзена ў мястэчку коштам урада пасля паўстання 1863 года. У Росіцы жыло і шмат яўрэяў, асноўны занятка якіх складалі рамёствы і дробны гандаль.

Мястэчка было невялікім па памерах. Размяшчалася яно паблізу Росіцкага стаўка і складалася з адной прадольнай вуліцы ды слабады сялян-уласнікаў. Паводле звестак інвентара сар'янскага маентка за 1871 год, у Росіцы налічвалася 42 дамы, у якіх жылі 243

пры маентку сваім суд з трох абраных ім уласных сялян, якім прадаставіў неабмежаваную ўладу дзейнічаць супраць яўрэяў па сваёй волі. І вырак гэтага суда выконваўся заўсёды самым жорсткім чынам шляхам выманя зімой у самы люты мароз акон і дзвярэй. Па-другое, не задавальняючыся гэтым, ён забараніў куплю харчовых запасаў, так што мы павінны былі ехаць у аддаленыя мясціны за хлебам. Зрэшты, забараніў куплю дроў не толькі ў

разбураныя па яго загаду яўрэйскія дамы.

Аднак не так проста было прымусіць наравіста Ігната Лапацінскага рабыць тое, чаго ён не жадаў. Ён катэгарычна адмовіўся даваць накіраванаму да яго віленскаму паліцмайстару падпіску аб выкапанні рашэння суда і увогуле змарнаваў яшчэ процьму часу сваёй упартасцю. Толькі ў другой палове 1862 года паміж уладаром маентка Сар'і і росіцкімі яўрэямі было дасягнута па-

САР'Я

(НАРЫС З ГІСТОРЫІ МАЭНТКА І РОДУ ЛАПАЦІНСКІХ)

сваіх сялян, але і ў усіх чужых, нават і тыя, што былі ў некаторых гаспадароў у запасе, гвалтам адабраў у зямлю пару (...) Гэтай мерай ён паспеў пазбавіць нас пяці бязвінных душ, якія зрабіліся ахвяраю пакутлівай смерці ад невыноснага холаду".

Аднак Ігнат Лапацінскі не задавоўся толькі гэтымі мерамі. З яго згоды 30 жніўня 1856 года адміністратар сар'янскага маентка Людвік Мірскі разам з 600 сялянамі разрабаваў яўрэйскія гаспадаркі, а саміх уладароў іх вывез прымусова з мястэчка і пакінуў у полі. Яшчэ адзін налёт на росіцкіх яўрэяў быў учынены праз некалькі дзён, у ноч з 2 на 3 верасня, калі 200 сялян на чале з валасным пісарам Юхневічам паспрабавалі вывезці яўрэйскія сем'і ў Дрысу, а маёмасць іх аддалі рабунку. У выніку гэтых злачынных акцый былі разбураны 31 дом і гаспадарчыя пабудовы, шмат яўрэйскіх сем'яў пазбавіліся даху над галавой і ўсялякіх сродкаў да

гадненне, а да верасня месяца таго ж года толькі 7 яўрэйскіх сем'яў з ліку выгнаных Лапацінскім не змаглі вярнуцца на жыхарства ў Росіцу.

Атрымаўшы магчымасць зноў жыць у мястэчку, росіцкія яўрэі зноў вярнуліся да сваіх звыклых заняткаў. На пачатку XX стагоддзя іх колькасць амаль у 3,5 раза перавысіла колькасць хрысціянскага насельніцтва Росіцы: сям'яў 647 жыхароў яўрэяў было 501 чалавек. У гэты час павялічылася і само мястэчка. У ім было цяпер 250 драўляных пабудоў (праўда, з іх толькі 103 выкарыстоўваліся для жылля) і 6 камяніц. Стары драўляны касцёл у гонар Св. Тройцы, дзякуючы новаму павелічэнню колькасці парафіян, зрабіўся ўжо зусім цесны, і таму было вырашана прыступіць да будаўніцтва новага мураванага храма.

Ініцыятыву па арганізацыі прац па ўзвядзенні новага касцёла ўзяў на сябе пробашч старога храма ксёндз Тодар Кулікоўскі. Дзяржава па-ранейшаму не надала ахвотна выдаткоўвала сродкі на будаўніцтва новых каталіцкіх касцёлаў, таму ксёндз Кулікоўскі вырашыў сабраць іх сярод сваіх пажылых парафіян, у якіх ён карыстаўся вялікім аўтарытэтам. Адбыўся парафіяльны сход, на якім было вырашана кожнаму землеўладальніку унесці грашовое ахвяраванне ў памеры 1,5 рубля з кожнай дзесяціны зямлі. Гэтым быў пакладзены пачатак фондушу на богаўгодную справу, які пазней дапоўнілі сваімі ахвяраваннямі шляхціцы Шадурскія з Наўлянаў і Нітаслаўскія з Бігосава. Аднак самае вялікае ўкладанне зрабіў Станіслаў Лапацінскі, сын Ігната, які ахвяраваў на касцёл мільён штук цэглы, 5 000 дрэў і 20 тысяч рублёў гатоўкай. Праўда, выдаткі на ўзвядзенне новага храма перакрылі ўсе сабраныя грошы, і ксяндзу Кулікоўскаму яшчэ неаднойчы давялося звяртацца да новых ахвярадаўцаў.

14 чэрвеня 1905 года ад Магілёўскай рыма-каталіцкай духоўнай кансісторыі быў атрыманы дазвол на ўзвядзенне новага касцёла ў Росіцы, і ўжо ў наступным годзе асвяцілі яго закладны камень. Будаўніцтва храма доўжылася пяць гадоў, з якіх два былі адметныя тым, што на іх працягу ніякіх прац увогуле не праводзілася з-за поўнай адсутнасці сродкаў.

Мураваны Росіцкі касцёл быў узведзены ў традыцыйна-каталіцкім стылі ўладароў маентка Сар'я неагатычнай архітэктуры з чырвонай неатынкаванай цэглы. Храм меў тры нефы, пяцігранную апсіды і дзве ўзнесеныя вежы на галоўным фасадзе. Да нашага часу захаваліся асноўны аб'ём будынка, пазбаўлены, праўда, абедзвюх вежаў фасада, што адразу надало яму прысаджысты і каржакаваты выгляд. Архітэктурнае аздабленне галоўнага фасада Росіцкага касцёла, які можна меркаваць паводле яго выявы, змешчана ў кнізе "Нашы касцёлы" (1913 год), вельмі нагадвала аблічча касцёла Св. Барбары на старадаўніх каталіцкіх могілках у губернскім Віцебску. Абодва храмы мелі падобныя прапорцыі двух ярусных вежаў (чатырохгранных у першым і шасцігранных у другім ярусе), аднолькавыя гранёныя шатры ў іх завяршэнні, аналагічныя трохкутныя фронтоны над уваходамі і ў завяршэнні цэнтральных частак фасадаў. Віцебскі касцёл быў узведзены амаль на 30 гадоў раней — у 1884 годзе, і аўтарам яго праекта быў інжынер Віктар Пятроўскі-Юнаша. Магчыма, пры ўзвядзенні храма ў Росіцы быў выкарыстаны гэты ж самы праект, што значна змяніла агульны кошт новай будовы. Такое паўтарэнне, калі яно і было, думаецца, не надала шkodзіла эстэтычным густам мясцовага насельніцтва — Віцебск і Росіца знаходзіліся на адлегласці амаль дзвюх соцень вёрст адно ад аднаго, і наведваць хоць раз у жыцці губернскае места выпадала далёка не кожнаму жыхару Дрысенскага павета.

Росіцкі касцёл быў асвячоны 20 снежня 1911 года ў імя Сэрца Ісуса і Св. Антонія Падуанскага. У храме было 5 алтароў. Галоўны алтар з дубовага дрэва быў перанесены са старога драўлянага касцёла, які на той час быў ужо разабраны і прададзены на будаўнічыя матэрыялы аднаму млынару. Яшчэ 4 алтары — у гонар Маці Божай Вастрабрамскай, Св. Язэпа з дзіцём Ісусам, Св. Пакутніка Станіслава Кракаўскага і Св. Антонія Падуанскага — былі выкананы таксама з дуба і размяшчаліся ў бакавых прыдзелах. Абразы для гэтых алтароў ахвяравалі парафіяне: абраз Маці Божай Вастрабрамскай — паны Шадурскія, абраз Св. Язэпа — Нітаслаўскія з Бігосава, абраз Св. Станіслава — Станіслаў Лапацінскі.

З цяжкасцю пабудаваны дабрачынны ахвяраванні, Росіцкі касцёл не меў асаблівага і багатага ўнутранага начыння. Са старога храма ў яго быў перанесены арган на 6 рэгістраў, які, паводле звестак касцельнага інвентара за 1914 год, быў "сапсаваны, пацукамі падточаны і ўжо больш за месяц не выдаваў ніводнага гуку". Адметнасцю храма была, бадай што, толькі кафляна-цэментная плітка падлогі — добрачыннае ахвяраванне Шадурскіх з Наўлянаў.

На пачатку XX стагоддзя росіцкая парафія была самай вялікай на Віцебшчыне і налічвала ў сваім складзе 8 тысяч вернікаў. Найбольш аддаленыя вёскі знаходзіліся на адлегласці 25 вёрст ад мястэчка, што, аднак, не замінала парафіянам наведваць Росіцкі касцёл у самыя радасныя і змрочныя часіны свайго жыцця.

АПОШНІЯ УЛАДАРЫ

Станіславу Яну Лапацінскаму давялося стаць апошнім уладаром Сар'і. Ягоны сын Эўзебіюш Марыян Ян Станіслаў (1882-1961), вядомы гісторык мастацтва, бібліяфіл і калекцыянер, у Сар'і ўжо не жыў. Нарадзіўся ён 1 сакавіка 1882 года ў Кіеве, скончыў гімназію ў Рызе, далей вучыўся ў Ягелонскім і Дэрпцкім (сучасны г. Тарту) універсітэтах, шмат гадоў падарожнічаў па Еўропе, наведваў Францыю, Швейцарыю, Італію.

Прадстаўнікам роду Лапацінскіх увогуле вельмі шчасліва трапіць на старонкі дзённікавых запісаў сваіх сучаснікаў. Захаваўся такіх нататкі і пра Станіслава і Эўзебіюша Лапацінскіх, якія пакінула нам Яніна Жалтоўская з Путкамераў, стрыянная сястра першай жонкі Зібі (так у сям'і звалі малодшага Лапацінскага). Мемуары гэтыя пад назвай "Іншыя часы, іншыя людзі" былі напісаны аўтаркай на эміграцыі і выданы ў Лондане ў 1959 годзе. Насычаныя каларытнымі падрабязнасцямі і суб'ектыўнымі ацэнкамі, яны пераносіць нас у атмасферу жыцця сар'янскага маентка 1905-1908 гадоў і вельмі яркава акрэсліваюць вобразы яго ўладароў.

"Пан Станіслаў Лапацінскі як чалавек свецкі і дбаючы пра заваяванне людзей распыпаўся ў гасціннасці і пачціваці. Ягонае красамоўства, пастава, лад жыцця, павага, якой ён быў абкружаны, рамантычныя недагавораны пра нябжыцкую жонку маглі абудзіць сімпатыю. Насіў ён сябе па-панску, і мы называлі яго — ваявода, — пісала ў сваіх успамінах Яніна Жалтоўская. Чытаем іх далей: "Жанаты ён быў з графіняй Борх, якая паходзіла з вялікага, але заняпалага роду, рана аўдавеў, аднак усе ведалі, бо ён сам гаварыў аб гэтым, што не сучаснік пасля яе страты і кожны год наведваў магілу жонкі ў Швейцарыі. Таксама вельмі маладым атрымаў ён вялікую спадчыну, абцяжараную, аднак, даўгамі, прычым якіх было марнатраўства бабкі Дароты з Марыконі, і таму працаваў у Кіеве адвакатам, каб уратаваць спадчыну".

Шляхетная пастава Станіслава Лапацінскага, яго прыгожы твар "з арліным носам і спущанымі ўніз вусамі", як адзначае Яніна Жалтоўская, падабаліся сучаснікам. Выключэнне складала толькі нейкая пані Трыпольская, якая казала ў салонах, што менавіта такім яна ўсе жыццё і ўяўляла сабе пана Твардоўскага, які, як вядома, вадзіў сяброўства з самім д'яблам.

Яніне Жалтоўскай неаднойчы даводзілася гасцяваць у Леанопалі Сар'і. Упершыню яна наведвала Сар'ю ў 1907 годзе. Апроч Станіслава Лапацінскага там жылі былы настаўнік Эўзебіюша пан Гінтаўт і старая ахмістрыня Юзэфа Шчучкава.

Людміла ХМЯЛЬНІЦКАЯ.
НА ЗДЫМКУ: палац у Лявонпалі.
Фота 1976 года.

чалавекі. Сялянская слабада пры мястэчку складалася з 35 дамоў.

Пасля ўступлення ў валоданне Росіцай Ігната Лапацінскага з ім і мясцовым яўрэйскім таварыствам адбылася адна непрыемная гісторыя, якая дае новыя штрыхі да партрэта ўжо добра вядомага нам шляхціца. З пажоўклых аркушаў архіўных спраў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь зусім нечакана перад намі паўстае жорсткі і бязлітасны юдафоб, так непадобны да пшчотнага і сентыментальнага будаўніка касцёла ў Сар'і. Справа ж заключалася ў наступным.

Зрабіўшыся паўнапраўным уладаром сар'янскага маентка, Ігнат Лапацінскі пажадаў выселіць з яго ўсіх яўрэяў, якія на той час жылі пераважна ў Росіцы і яе ваколіцах ужо больш за сто гадоў. На зямлі, што належала Лапацінскаму, жыло каля 60 яўрэйскіх сем'яў агульнай колькасцю 250 чалавек, якія заўсёды спраўна плацілі ўладару належны зямельны чынш. "Адчуваючы гнеў да саслоўя яўрэяў", дрысенскі маршалак найперш вырашыў стварыць ім невыносныя ўмовы для існавання, каб яны самі пакінулі межы маентка. Што гэты былі за ўмовы, даведваемся са скаргі росіцкіх яўрэяў міністру ўнутраных спраў Расійскай імперыі Сяргею Ланскому, датаванай 10 лістапада 1856 года. У ёй, у прыватнасці, гаварылася: "Па-першае, Ігнат Лапацінскі стварыў

існавання.

Не да ўсіх сваіх падданных дзяржаўнай структуры Расійскай імперыі ставіліся з аднолькавай увагай. Спатрэбілася цэлыя тры гады на тое, каб скарга росіцкіх яўрэяў на памешчыка Лапацінскага была разгледжана ў Правячым Сенате. Аднак і там яна не была канчаткова вырашана, а накіравана на дагляд у Віцебскае губернскае праўленне, дзе розныя чыноўныя людзі займаліся ёю на працягу яшчэ трох гадоў. За гэты тэрмін назбіралася ёмістая архіўная справа, якая заняла 883 вялікафарматныя аркушы і зараз захоўваецца ў Нацыянальным архіве РБ. З яе вынікае, што Сенат сваім указам ад 23 кастрычніка 1859 года прапісаў Віцебскаму губернскаму праўленню хутчэй вырашыць канфлікт паміж Ігнатам Лапацінскім і росіцкімі яўрэямі. Непасрэдны разгляд справы быў даручаны Дрысенскаму павятоваму і земскаму суду. Нарэшце ў сакавіку 1860 года справа была вырашана на карысць яўрэйскай грамады: выселеных яўрэяў было загадана вярнуць "на жыхарства ў слабадзе Росіца". З такім рашэннем не пажадаў пагадзіцца Ігнат Лапацінскі, які накіраваў адпаведную скаргу міністру ўнутраных спраў С. Ланскому. У красавіку 1861 года да гэтай жа інстанцыі зноў апелявалі "дрысенскія мяшчане Росіцкага яўрэйскага таварыства", і ім, нарэшце, удалося канчаткова выйграць справу. Памешчыка Лапацінскага абавязалі адбудаваць

СЛОВА ПРА БАЦЬКУ

(ПАЭМА)

ПРАЛОГ

Беларусь патанула ў бясконцай
журбе, дождж слязьмі разліваўся балючай жалобай:
дзесяць год па Чарнобылі.
Плакалі ўсе, закрунуты чый лёс вынішчэння быў спрабай.

Родных вёсак няма -- і пакінуты хаты,
на здзічэлых палях баль спраўляе звяр'ё...
Страшна страціць куток свой часінаю клятай.
Горка нат не зірнуць, як магілы бацькоў зарастаюць быллём.

У жалобным сягонняшнім дні забываеш пра ўласнае гора.
Бацька рана занадта, прадчасна памёр... Дык чаму бедаваць без патолі прымушана, падаць бязвольна -- прысвячаць смутак толькі яму аднаму!

На каленях стаіць у малітве за ўмёрлых краіна... Далучыся да слоў супакою.
Гасподзь, прынясі шчасця райскага хіба па смерці: спачылым з-за чарнобыльскай лютай атруты. Даруй і спасі!

Хмара чорнага пылу таксама кранула сямейку, што ніколі нікому не зычыла ліха. Сырой беларускай зямлёю засыпалі.
Сачанкаў жменьку: бабу Веру, і дзядзьку Міколу, і дзядзьку Рыгора, і бацьку майго.

Пры жыцці нахапаліся шмат радзьяці, пахварэлі ды дружна пайшлі

на той свет.
Патрыётам, не снілася ім эміграцыя.
...Ад жывых шлю каханым сваяцкі прывет.

БАЦЬКА

У Беларусі талент расквітнеў Барыса Сачанкі. Прызай, публіцыст, арганізатар выдавецкай справы рупліва-цяжка працаваць, марнецць, за адрэджэнне ваяваць -- меў права!

Бог, людзі паспрыялі напісаць дзесяткі кніг. Гісторыя ды лёс, прырода і Радзіма...
Бацька перад смерцю падказаць сябрам

паспеў: "Народу памажыце стаць адзіным".

Адвечны бацькаў непакой... Гарэць хацеў, вядома. І на працы ў будзень закончыў жыць. Ступіла ў хату смерць.
Ужо больш бацькі іншага не будзе.

А пры жыцці тармусіў, хваляваў, гасцей прыводзіў ледзь не кожны вечар.
І тэлефон да ночы не змаўкаў, то з бацькам дамагаліся сустрэчы.

...Зарплату шчодро траціў на выданні, якія кілаграмамі цягаў: былі тут Бунін, Блок, Ясенін ранні, ды процьма аўтараў, што мала хто і знаў.

Купляў тамы, бо ведаў скарбу вартасць.
Для дочак, для унукаў набіраў бібліятэку з тысяч кніг. Упартасць у пошуку каштоўных выяўляў.

Быў чалавек шырокае натуры -- цікавіўся мастацтвам. Сапраўды, прыкметна лічыўся ён фігурай...
Характар меў і цвёрды, і круты.

Як ставіў мэту, дасягаў няўхільна. Аб'ехаў некалькі краін (не падлічыць).
знаёмствы звёў. Ды пад плітой магільнай да юбілею здолеў галаву злажыць.

Галоўная пра бацьку памяць -- кнігі, што выдаў, напісаў і назбіраў. Хіба ж не дзеля радаснага мігу, як назавуць Барысам-кніжнікам, сканаў!..

ЭПІЛОГ

На спачын сыходзяць душы з розных месцаў і краін.
-- Адкажыце, кволы, дужы, хто зямлі якое сын!
Бацька скажа: "Беларусі".
Прыме пантэон душы.

Бацькам шчыра ганаруся, ў сэрцы успамін нашу.

Часта трызніцца і сніцца: малады, здаровы ён...

Веры, што жывы, пазбыцца не магу. Развейся ж, сон!

-- Бацька, мо' не на пакуту, а на шчасце гадавай!
Ах, у цела я закута, дык не выйсці, не спаткаць.

Царства Божае калісьці аб'яднае назаўжды.
Татачка, штоночы сніся і ахоўвай ад бяды.

...Гулка б'ецца сэрца ўночы. Каплетом Пагоня б'е.
Хто ж па Бацькаўшчыне крочыць больш свабодна не дае!

Напалохай іх, татуля, здань, да здраднікаў прыйдзі.
Каб духоўна не паснулі, проста ў вочы паглядзі.

І, не ўводзячы ў спакусу, чарвякамі хай паўзуць прэч адгэтуль, беларуса "белым россам" не завуць!

26--29 красавіка 1996 года.

НА ЗДЫМКУ: Барыс САЧАНКА ў роднай вёсцы з маці і дочкамі.

КАРАЛІШЧАВІЧЫ, КАРАЛІШЧАВІЧЫ...

(СТАРОНКІ НЕ ХРЭСТАМАТЫЙНЫЯ)

2. ЯК ПОЗНА-ПОЗНА І ЯК РАНА-РАНА...

У мяне захаваліся здымкі. Памятка незабыўнага Часу. І незабыўнага самога Міхася Лынькова... Яшчэ і натхнёнага фатограф!

Каралішчавічы. Наш Дом творчасці. Вакол эпічныя хвой... І тут жа на фоне гэтых хвой -- не буйным планам -- невялікі гурт пісьменнікаў, хто адпачываў у Каралішчавічах тым вераснем 1950 года. Усе мы на тым здымку такія маладыя. Амаль усе з дзецьмі... Яшчэ малымі...

О бязлітасны час! Я ўглядаюся ў тва маладыя твары, знаёмыя і цяпер ужо незнаёмыя, нібыта шукаю ў іх адказ: "Калі ж гэта ўсе здарылася?" І ў вушах маіх міжволі, як акорд рэквіема, гучыць у адказ з таго далёку: "Як позна-позна і як рана-рана..." Даўно няма сярод нас, немаладых і пасвельных, заўсёды некалі насмешлівага жартаўніка Усевалода Краўчанкі з таго здымка. Няма сціплага і негаваркога Пятра Валкадаева. Змоўк назаўсёды нязменна імпазантны "Кабзар" -- Павел Кабзарэўскі... Назаўсёды змоўкадышоў Анатоль Астрэйка.

Ды і сам Майстар тых здымкаў, што не забыў ніводнага "в'юнаша", ніводнай "атракавіцы" (кожнаму, калі не аддаў асабіста, дык поштай паслаў здымкі дадому!), і сам Майстар пакінуў ужо нас.

...А ў тва першыя паспяваенныя гады ён штолета прыязджаў у Каралішчавічы і нязменна жыў у 6-м (на другім паверсе) лынькоўскім пакоі. З маладой жонкай Соф'яй Захараўнай -- прыгажуняй беларускага кштату: статнай, як свежая кветка, вабнай, прыветна-гаманкой і вясёлай.

...Першая жонка Міхася Ціханавіча -- яўрэйка (успомніце чараўніцу Рыву з лынькоўскага "Гоя") з іх адзіным сынам загінула пры немцах у вайну.

...Міхась Ціханавіч з Соф'яй Захараўнай не мелі дзяцей, і ў іх сям'і заўсёды выхоўваліся пляменнікі Соф'і Захараўны. І не толькі выхоўваліся, але і прозвішча Міхася Лынькова насілі. Ён любіў і клапаціўся пра іх, як пра родных дзяцей. Як і іншыя пісьменнікі дзеці, яны таксама заўсёды летавалі і зімавалі (у канікулы) у Каралішчавічах. Памятаю прыгожых лынькоўскіх дзятчатак: Надзю, а пазней -- Ірачку...

У Каралішчавічы, і маючы ўжо ўласную дачу на Нарачы, прыязджаў Міхась Ціханавіч з Соф'яй Захараўнай і калі быў ужо цяжка хворы. А ўсё роўна любіў -- па дарозе са староўкі -- спыніцца каля ганка дому, паўспамінаць, парасказаваць часцей пра найбольш нейкія камічныя здарэнні-стрэчы з яго падарожжаў-паездкаў па свеце. Любіў расказаць пра "не адкрытую" па тым часе Амерыку -- ён быў ці не самым першым прадстаўніком ад Саюза пісьменнікаў Беларусі ў ААН. Расказаў без абавязковага каменя ў бок "праклятых імперыялістаў": "У Амерыцы лічуць неграў"... Як гэта потым стала "літтрадыцыяй" ва ўсіх наступных нашых "літпрадстаўнікоў" таго новага не звычайнага для іх узроўню.

Апавядальнік Лынькоў быў выдатны! Ёсці нам, каму шанцавала трапіць у адзін з ім заезд, даравалася найвялікшая асалада слухаць яго імправізацыі, артыстычна аз-

доблення іскрыстым тонкім лынькоўскім гумарам.

Умеў ён наладжваць там жа, у Каралішчавічах, і шчырыя застоллі. Вельмі нязмушаныя, нейкія выключна таварыскія. Памятаю адно з іх -- 23-га лютага, у дзень Чырвонай Арміі. Тады гэта было яшчэ ўсенароднае свята. Тады яшчэ сваю армію народ паважаў і ганарыўся ёю. Лынькоў і сам і паслужыў ёй, і напісаў пра яе нямала натхнёных старонак... Ён тады, у той дзень, сам абходзіў усіх нас, яго застольнікаў, хто быў на той час у Каралішчавічах, кожнаму "в'юнашу" і "атракавіцы" ўласнаручна наліваў чарку добрага каньячку. Кожнаму ўмеў знайсці непадобнае "індыўідуальнае" пажаданне... Падышоў -- памятаю -- да століка Аляксандра Шарапава (той сядзеў прыгнечаны, змучаны пасля чарговага запою...). Міхась Ціханавіч спыніўся каля яго, неяк бездапаможна развёў рукамі:

...А табе, уюнаша, прабач, я не вораг... -- і адвёў у бок бутэльку каньяку... Не наліў.

...Няма ўжо і Міхася Лынькова.
"Як позна-позна і як рана-рана..."

Я пішу гэтыя радкі ў Каралішчавічах, якія гэтак добра ведалі Міхася Лынькова... Тут кожная сцэжка памятае яшчэ і сёння яго крокі: тут і дагэтуль лясное рэха паўтарае скліканне ўсіх "в'юнашаў" і "атракавіц" да славы лынькоўскіх вогнішчаў -- з карчамі, з ламаччам, з сухастоем. Абавязковым ганаровым аброкам усіх -- без выключэння! -- насельнікаў Дома творчасці. Над тымі вогнішчамі -- да самых зор -- варожыць, складае незабыўную легенду і сёння непаўторны язычнік Міхась Лынькоў...
1979.

3. КАЛІ БЫЛІ МЫ МАЛАДЫЯ...

...Недзе ў пачатку п'яцідзесятых гадоў --

Каралішчавічы. Сюды яшчэ ездзяць адпачываць нават самыя знакамітыя са знакамітых. "Сярэдні" яшчэ з выпадку наезд "вышэйшага" гасця пераводзяць і ў пакой "сярэдні"... Пачынаючы ці маладым увогле рэдка калі выпадае трапіць сюды, а калі і трапляюць, дык хіба толькі ў першы ці пяты пакойчык, дзе ледзь туляцца адзін ложка і невялікі пісьмовы столік з крэслам. (Зрэшты, як на сапраўдны творчы лад, то нават і класікам з класікаў нічога больш і не трэба было -- каб пакінуць тое, што яны пакінулі...). У нашых Каралішчавічах тады, як, дарэчы, і зараз, як ва ўсіх нашых (і вельмі слынных) Дамах творчасці, існавала непахіснашая "табель о рангах"...

Я жыла, вядома, у пятым пакойчыку. Іван Мележ з дачкой Людэчкай (яна яшчэ ў школу не хадзіла) займаў сёмы. Ён тады працаваў, па-мойму, над "Мінскім напрамкам" і вельмі нерваваўся і хваляваўся з выпадку таго, што яго ў гэтым пакоі ўвесь час трымалі "часова": меўся прыехаць Кандрат Кандратавіч Крапіва з Аленай Канстанцінаўнай, якія звычайна адпачывалі толькі ў сёмым пакоі. Ва ўсякім разе так папярэдзілі Мележа. І хоць Кандрат Кандратавіч з Аленай Канстанцінаўнай прыехалі недзе пад самы ўжо канец тэрміну -- рабочы настрой ну, ды, вядома, і самалюбства Мележа -- былі пазбаўленыя раўнавагі.

-- Не магу працаваць, -- скардзіўся ён.
І сапраўды: пішы раман і чакай з дня на дзень, калі табе скажучь перабірацца -- у пакой "сярэдні"...

Алена ВАСІЛЕВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: на ганку Дома творчасці ў Каралішчавічах. Трэці справа -- Міхась Лынькоў. 1950.

ЯНЫ СЕЯЛІ ДАБРО

(Працяг.
Пачатак на 1-й стар.)

Пасля хрышчэння Русь зведае вострую неабходнасць у літаратуры на славянскай мове. Веснік "Віцебскія губернскія ведамасці" вельмі трапна адзначае: "Разам са славянскімі кнігамі свшчэннага пісанна перайшло да нас з Балгарыі мноства і іншых кніг, складзеных у ёй на славянскай мове. Гэта большай часткай былі пераклады грэчаскіх кніг самага разнастайнага зместу: багаслоўскага, філасофскага, гістарычнага, граматычнага, юрыдычнага і, нарэшце, белетрыстычнага. Пры дапамозе гэтых кніг усе вышэйшыя высокай хрысціянскай адукаванасці візантыйскай зрабіліся вядомымі рускай зямлі, былі засвоены рускімі людзьмі і паслужылі асноваю ўласна рускай адукаванасці, што з'явілася пасля Пятра Вялікага з адукаванасцю агульнаеўрапейскаю". У заключэнні рэдакцыйнай інфармацыі падкрэсліваецца, што ўсе рускае развіццё — нацыянальнае, навуковае, літаратурнае і палітычнае — грунтуецца і вырастае на трывала закладзеным Кірылам і Мяфодзіем фундаменце. Вядома, што старажытны Полацк, які разам з Кіевам і Ноўгарадам з'яўляўся буйным старажытнарускім культурным цэнтрам, наладзіў сувязі з Балгарыяй. Кнігі Кірыла і Мяфодзія знаходзіліся ў бібліятэцы Ефрасіні Полацкай. Манастыры Полацкага і Тураўскага княстваў былі буйнымі ачагамі асветы. У іх і ў іншых манастырах на тэрыторыі Беларусі пісаліся і спісваліся царкоўныя і свецкія кнігі. "Пры кіраўніцтве гэтых кніг, — піша П.Сакалоў, — нашы продкі не толькі навучыліся мысліць, правільна глядзець на свет, на саміх сябе і на ўсе абставіны свайго жыцця, але да гэтых жа кніг звярталіся яны ў хвіліны радасцей і набожных захапленняў; да іх жа спыталіся яны ў хвіліны бед і смутку. І натуральна і непрыкметна выходзіліся і мацнеў набожны напрамак у розумах і сэрцах рускіх людзей".

Неабходна падкрэсліць, што духоўная і асветніцкая дзейнасць выдатных балгарскіх царкоўных і грамадскіх дзеячаў Кіпрыяна (каля 1330—1406) і яго пляменніка Рыгора Цамблака (каля 1364—каля 1420) займае асобае месца ў жыцці беларускага народа і садзейнічае расшырэнню і зацвярджэнню справы Кірыла і Мяфодзія. У 1375—1389 гадах Кіпрыян быў мітрапалітам Кіеўскім і Літоўскім і працаваў у Беларусі. У "Памятнай кніжцы" Віцебскай губерні ад 1889 года на старонцы 56 — "вядомыя рускія святыя і на месцах шануюныя падзвіжнікі" адзначана: "Кіпрыян, мітрапаліт Кіеўскі і Маскоўскі, 1406 года 16 верасня і 27 мая". Рыгор Цамблук, шырокаадукаваны, былі настаяцель двух манастыроў, атрымлівае шырокую вядомасць у Беларусі. У лістападзе 1415 года па патрабаванню літоўскага князя Вітаўта склікаецца царкоўны сабор праваслаўных епіскапаў у Навагрудку і Рыгор Цамблук без згоды патрыярха выбіраецца мітрапалітам Княства Літоўскага. Тады Беларусь уваходзіць у межы гэтага княства з афіцыйнай мовы — беларускай, і месцазнаходжаннем мітраполіі ў Навагрудку. Маючы вялікі талент прамоўцы, Рыгор Цамблук прапаведуе не толькі ў Навагрудку, але і ў іншых гарадах Беларусі. Тут ён піша свае лепшыя творы, што ўвайшлі ў скарбніцу славянскіх літаратур — "Слова пахвальнае мітрапаліту Кіпрыяну", жыццё свайго настаўніка — балгарскага патрыярха Яўхіма Тыраўскага, царкоўныя пропаведзі, навучэнні, пахвальныя словы і многа іншых. У той час яны атрымалі шырокае распаўсюджванне і потым многа разоў спісваліся мясцовымі кніжнікамі. У час свайго знаходжання ў Беларусі Рыгор Цамблук праводзіць вялікую асветніцкую работу, рыхтуе шматлікіх сваіх вучняў і паслядоўнікаў. "Творчая работа Рыгора Цамблака, — падкрэслівае беларускі літаратуразнаўца В.Чамярыцкі, — з'яўляецца яркім

прыкладам плёну міжславянскіх культурных сувязей". Справа гэтага балгарскага асветніка і духоўніка не забыта беларускім народам. У новаадкрытым гістарычным музеі ў Навагрудку ёсць аддзел, у якім экспанаты і фатаграфіі расказваюць аб дзейнасці Рыгора Цамблака ў Беларусі.

І па сёння на тэрыторыі Беларусі існуе шэраг помнікаў матэрыяльнай культуры, звязаных з імёнамі святых першаапосталаў. Гэта ў першую чаргу царквы, манастыры і іконы. На жаль, лёс беларускага народа вельмі падобны да лёсу балгарскага народа: доўгія гады беларусы жылі пад чужым уладараннем, узнікала пагроза забыцця роднай мовы. Тэрыторыя Беларусі была арэнай барацьбы ўсходняга праваслаўя, каталіцызму і іншых рэлігійных плыняў. У залежнасці ад перавагі тых ці іншых храмы і царквы пераймаюцьваліся і перасвячаліся. Тысячы царкваў у недалёкім мінулым былі знішчаны, сярод іх і такія, што насілі імёны славянскіх першанастаўнікаў. Паводле даных статыстыкі аб царквах у Полацкай епархіі, апублікаваных у "Памятнай кніжцы" Віцебскай губерні за 1889 год "пры Віцебскай духоўнай семінары існавала царква Кірыла і Мяфодзія — каменная, трывалая, цёплая".

У цэнтры сталіцы Беларусі знаходзіцца будынак былога Кірыла-Мяфодзіўскага манастыра, асвятленага імёнамі святых братоў у студзеня 1860 года. Да гэтай даты там знаходзіўся жаночы бернардынскі манастыр, а пасля рэвалюцыйных перамен 1917 года выкарыстоўваўся ў недуховных мэтах, цяпер — філіял Беларускай філармоніі. У памяць Кірыла і Мяфодзія заснавана і цяпер дзейнічае царква, названая іх імёнамі. Яна размешчана ў падвальным паверсе кафедральнай царквы "Святога Духа". Гэтыя факты садзейнічалі перайменаванню вуліцы, якая праходзіць міма былога манастыра, і сёння яна носіць імя Кірыла і Мяфодзія. 24-га мая 1990 года адбылося афіцыйнае абвяшчэнне назвы вуліцы і на будынку былога манастыра Святых Кірыла і Мяфодзія быў устаноўлены барэльеф з выявамі святых братоў, падораны беларускаму народу балгарскім народам, з надпісам: "Вуліца названа ў гонар славянскіх асветнікаў Кірыла і Мяфодзія, якія жылі ў канцы 9 стагоддзя".

На тэрыторыі Беларусі знаходзіцца яшчэ адна дзеючая царква, названая імем славянскіх першанастаўнікаў, — у пасёлку Пагост-Загародскі Пінскага раёна Брэсцкай вобласці. Гісторыя храма вельмі няпростая. З 1860 года гэта драўляная каталіцкая царква, у 1888 годзе — грэка-каталіцкі уніяцкі храм. У 1896—1899 гадах з дазволу рускага імператара храм перабудаваны і пераабсталяваны ў праваслаўную царкву. Ініцыятарам усіх работ становіцца свяшчэннік Лука Тычына. Пры асвячэнні храма і наданні яму імёнаў Святых Кірыла і Мяфодзія прымае ўдзел прэасвяшчэнны Міхаіл — епіскап Мінскі і Тураўскі. У 1920—1939 гадах гэта каталіцкая царква пасля рэканструкцыі яе палякамі ў 1935 годзе. У канцы 40-х гадоў царква зноў перабудавана ў праваслаўную, якой яна з'яўляецца і сёння. У цаглянай царкве, якая ацяпляецца, знаходзіцца ікона XIX стагоддзя 100 x 80 сантыметраў з абліччамі Святых Кірыла і Мяфодзія. Цікава таксама, што непадалёку ад Пагоста-Загародскага, у Пінкавічах, у царкве, знаходзіцца яшчэ адна ікона XIX стагоддзя з абліччамі святых братоў, 118 x 65 сантыметраў. Рашэннем беларускіх уладаў сярэдняй школа ў Пагосце-Загародскім са жніўня 1992 года таксама носіць імёны братоў Кірыла і Мяфодзія. Да гэтых фактаў неабходна дадаць таксама тое, што недалёка ад памянанага населенага пункта, таксама ў Пінскім раёне, знаходзіцца вёска Балгары. Мясцовы старажытны Антон Астроўскі (1907 года нараджэння) гаворыць: "Мы перасяліліся з Балгарыі вельмі даўно, мову сваю забылі". Дзед Антон лічыць, што ён з'яўляецца

пятым ці шостым пакаленнем пасля перасялення. Вёска налічвае 38 дамоў, пабудаваных пасля 1915 года, таму што ўся вёска згарэла ў тым годзе ў час вайны.

Пытанне аб кірыла-мяфодзіўскіх іконах у Беларусі заслугоўвае асобнага самастойнага даследавання. Мною было ўстаноўлена, што іконы з абліччамі славянскіх першанастаўнікаў знаходзяцца ў наступных царквах у Мінску; у кафедральнай царкве Святога Духа, у царкве Святых Кірыла і Мяфодзія, у Мінскім епархіяльным упраўленні, у царкве пры гэтым упраўленні, у храме-помніку Аляксандра Неўскага; у Мінскай вобласці: у царквах Валожына, Сцяглы, Нясвіжа, у Віцебскай вобласці: у царквах пасёлкаў Боцьна, Глыбокае і Забор'е, у царкве Барыса і Глеба ў Магілёве, у саборы і царкве Святога Уладзіміра ў Гродне; у царквах наступных населеных пунктаў Гродзенскай вобласці: Скідзель, Накрышкі, Дакудава, Бляні, Бялавічы, Будзевічы, Лаўрышава, Гальшаны, Перазонкі, Шылавічы, Залессе, Астрыно, у семінарыі ў Жыровічах. У гісторыка-архіўным музеі ў Гродне знаходзяцца таксама дзве іконы з выявамі Святых Кірыла і Мяфодзія. Гэтыя беларускія іконы ствараліся ў XVII, XIX, XX стагоддзях.

У музеі ў Гродне я знайшоў медальён XIX стагоддзя. У цэнтры ва ўвесь рост адлюстраваны стваральнікі славянскай азбукі, а паўкругам уецца надпіс: "Асветнікі славян Св.Мяфодзіі, Св. Кірыл". На адвароце надпіс: "Абаронцы праваслаўя. Яны далі нам слова Божае і богаслужэнне на роднай мове". На жаль, у дакументацыі музея няма даных аб тым, адкуль паступіў гэты медальён, не ўстаноўлена тасама, дзе ён быў выраблены.

У музеі горада Ветка Гомельскай вобласці таксама ёсць стараверская ікона з імамі Св.Кірыла і Св.Мяфодзія. Для сваіх хатніх патрэб стараверы спісвалі царкоўныя кнігі і пісалі іконы. Сярод іх распаўсюджана павер'е, што калі бацькі хочучы, каб іх дзіця стала адукаваным, вучоным, то яшчэ з нараджэння ў яго пакоі павіна вісець ікона славянскіх першанастаўнікаў.

Цікавы экспанат, звязаны з нашай тэмай, захоўваецца ў абласным краязнаўчым музеі ў Брэсце. Гэта драўляны грабенчык, знойдзены ў 1970 годзе пры раскопках пасёлка Бярэсце ў пабудове N 8, датаванай канцом XIII стагоддзя. Бярэсце — адзін з самых старажытных гарадоў на тэрыторыі Беларусі, размешчаны ў раёне Брэсцкай крэпасці. Грабенчык мае памеры: шырыню 7,3 сантыметра, вышыню 8,5 сантыметра і таўшчыню 1 сантыметр. На адным яго баку невядомы аўтар выразаў літары на кірыліцы А Б В Г Д Е, а на другім — Ж З Н І К Л. Грабенчык з азбукай з Бярэсця з'яўляецца своеасаблівым букваром, што сведчыць аб распаўсюджанні славянскай пісьменнасці ў Беларусі. Напэўна, ён быў створаны раней, чым датаванне пласта, у якім знойдзены. Даследуючы палеаграфічныя асаблівасці літар, беларускі вучоны П.Лысенка піша: "Па храналагічнаму графіку бытавання палеаграфічных асаблівасцей напісання літар алфавіта на берасцейскім грабенчыку можна зрабіць вывад, што большасць з іх характэрная для пачатку XIII стагоддзя".

Свята Святых Кірыла і Мяфодзія ў 1885 годзе ў Беларусі, як і ў іншых славянскіх краінах, было святкам перш за ўсё царквы і школы, святкам свяшчэннаслужыцеляў, выкладчыкаў і навучэнцаў. Руская праваслаўная царква, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі, двойчы да гэтай даты мела магчымасць ушанаваць памяць славянскіх першанастаўнікаў: першы раз 14 лютага 1869 года ў памяць тысячагоддзя смерці Святога Кірыла і другі раз 26 кастрычніка 1884 года з нагоды тысячагоддзя перакладу Бібліі на славянскую мову.

Пётр КУЦАРАЎ.

З балгарскай мовы пераклала Росіца КАМЕНАВА.

(Працяг будзе.)

У старажытным Давід-Гарадку спакон вякоў жылі цыгане. Цяпер іх тут каля 350 чалавек. Многія маюць свае дамы, прысядзібныя ўчасткі, займаюцца рознымі промысламі.

Ёсць у Давід-Гарадку і свой цыганскі барон. Гэта 65-гадовы Мікалай Грамовіч. Ён нарадзіўся на гэтай зямлі, каля трыццаці гадоў прарабіў у мясцовым калгасе кавалём, а цяпер на пенсіі.

НА ЗДЫМКАХ: Мікалай ГРАМОВІЧ і яго нашчадкі; давід-гарадоцкія цыгане.

Фота Эдуарда КАБЯКА.

АДЗІНЫ Ў ЕЎРОПЕ

Сем гадоў ідзе рэстаўрацыя Мірскага замка. З руін паўстаюць мury старажытнай пабудовы XV — XVI стагоддзяў. Аднаўляюцца яны мясцовымі майстрамі. Кіраўніком гэтай справы стаў прараб Браніслаў Кракавецкі. Капектуй, які вядзе рэстаўрацыю, налічвае 27 чалавек. Толькі высокакваліфікаваных рэстаўратораў-майстроў прывозяць з Нясвіжа.

Рэстаўрацыя вядзецца згодна з праектам, без адступленняў. З дакументальнай дакладнасцю захоўваецца тут як вонкавы, так і ўнутраны выгляд. На другім паверсе замка ўжо завершаны сталярныя і малярныя работы. Ідзе падрыхтоўка пакояў для размяшчэння музейных экспазіцый.

У мінулым годзе на рэстаўрацыі замка было асвоена 2 мільярды трыста мільянаў рублёў. На сённяшні дзень адрамантаваны тры вежы, у адной з іх ужо размешчаны філіял музея. Таму ў выхадныя і святочныя дні тут шмат экскурсантаў.

ПАМЯЦЬ ПРА СЛАВУТАГА ЗЕМЛЯКА

Вершам "Сляды" мясцовага паэта Івана Вярбіцкага карэліцкая раённая газета "Полымя" пачала публікацыю лепшых паэтычных твораў, якія дасягнуць на раённы конкурс, што абвешчаны рэдакцыйнай мясцовай газетай і аддзелам культуры Карэліцкага райвыканкома.

Конкурс задуманы з мэтай актывізацыі падрыхтоўкі да юбілею — 200 угодкаў з дня нараджэння славутага земляка, паэта-фалькларыста Яна Чачота і больш шырокага адлюстравання паэтычнай спадчыны роднага краю.

15 чэрвеня да гэтай даты прымеркаваны трэцяя краязнаўчыя чытанні. 23 чэрвеня на радзіме паэта, у вёсцы Малюшычы, намечана правесці рэспубліканскае свята з гэтай нагоды. У гэты ж дзень на радзіме паэта будзе ўстаноўлены бюст Яна Чачота і адзначаны пераможцы раённага паэтычнага конкурсу.

Пётр ЖЭБРАК.

"ДАЧА" -- СЛОВА ПАПУЛЯРНАЕ

Надышло цяпло, і слова "дача" стала амаль ці не самым папулярным у беларусаў-гараджан. Увогуле сёння дача, дачны ўчастак -- гэта ўжо цэлы пласт сучаснага жыцця краіны, адметная сацыяльная з'ява, якая лепей за ўсялякія заклікі, мітынгі і "круглыя сталы" яднае грамадзян Беларусі. Бо тут усіх хваляюць адны і тыя ж праблемы: дзе ўзяць і як завезці ў тэрмін на грады гной, ці дазваляе адмысловы месячны календар у выхадныя дні садзіць памідоры альбо, што трэба зрабіць, каб хутчэй узыхла бульба.

Загарадныя дачы як месца летняга адпачынку, менавіта толькі адпачынку, існуюць здаўна. У мінулым стагоддзі яны карысталіся папулярнасцю ў дастаткова забяспечаных слабеў грамадства: сярэдняга класа, інтэлігенцыі. Пазней, пры савецкай уладзе, дачы пачалі будавацца больш шырокімі коламі насельніцтва. Кавалкі зямлі для гэтага размяркоўвалі на прадпрыемствах, ва ўстановах. Нярэдка з-за адсутнасці неабходных сродкаў новаспечаныя дачнікі спачатку ўзводзілі нешта сярэдняе паміж будкай і хлявом. Але з цягам часу побач з фруктовымі дрэвамі і агародам з'яўляліся крыху зменшаныя копіі вясковых хат.

Сёння ж назраецца суцэльны дачны "бум". Апошнім часам стала значна лягчэй атрымаць 5--6 сотак пад дачу, зняты шматлікія строгія абмежаванні на памеры збудавання. Вакол гарадоў пачалі расці нібы грыбы пасля дажджу, сапраўдныя палатцы. Але тым не менш і цяперашні тыповы дачны пасёлак больш нагадвае сюпішча разнамасных, але падобных у сваёй

немудрагелістасці "шпакоўняў". Грошай на большае у людзей, як і раней, не хапае. Звычайна амаль увесь зямельны ўчастак разворваецца пад бульбу, агарод і цяпліцы, ні пра яны там газоны няма размовы, бо дача для вельмі і вельмі многіх беларусаў -- адчувальнае падмацаванне ў забеспячэнні сем'яў прадуктамі харчавання.

Звычайна вясну сотні тысяч дачнікаў чакаюць, як

спартсмены выстралу стартавага пісталета -- з нецяропліваасцю і нават асападай. Потым яны ж пачнуць ўсё клясці: і жыццё, і тыя грады, дзе трэба стаяць сагнуўшыся ўсе выхадныя дні. Надыдзе восень, будзе сабраны такі-сякі ўраджай, і, нягледзячы ні на што, зноў пачнецца чаканне -- чаканне новага дачнага сезона.

Галіна УЛІЦЕНАК.

Фота Віктара СТАВЕРА.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчынікамі за рубяжом (таварыства "Радзіма").

НАШ АДРАС:

220005, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 44.

Тэлефоны: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках "Голасу Радзімы", не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і звярстана ў камп'ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты "Вечерний Минск".
Адрукавана ў друкарні "Беларускі Дом друку".
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз.
Індэкс 63854. Зак. 533.
Падпісана да друку 27.5.1996 г.